Jalmari Finnen Säätiöltä apurahaa

❖

Seuralle uusi rahastonhoitaja

❖

Arvokkaita lahjoja kirjastolle

ORPANA ❖ Tampereen seudun sukututkimusseura ry:n julkaisu
nro 1/2000

Tampereen seudun
sukututkimusseura ry:n julkaisu

Orpana

nro 1/2000
vuodesta 1979 nro 51

Julkaisupäivä 27.12.1999
Toimitus ja taitto Johanna Kurela
Kansikuva Arja Kääriä

ISSN 0359-128X

Seuran osoite
Tampereen seudun sukututkimusseura ry
Vihilahdenkatu 13 A 13
33900 Tampere

Seuran tilinumero
Merita Tampere 114630-7209098

Seuran www-sivut
www.genealogia.fi/stutkyh/tsss/tsssry.htm

Tampereen seudun sukututkimusseura ry

Puheenjohtaja
Pekka Nuottajärvi
Neulaniementie 2
35100 Orivesi as.
puh. 03–335 4308
sähköposti: pekka.nuottajarvi@sci.fi

Varapuheenjohtaja
Virpi Nissilä
Riihipellonkatu 3 C 10
33530 Tampere
puh. 03–356 2887
sähköposti: viheni@koti.tpo.fi

Julkaisut
Johanna Kurela
Yliopistonkatu 45 D 43
33500 Tampere
puh. 03–261 2292
sähköposti: johanna.kurela@koti.tpo.fi

Retket
Ari Vesola
Peltolamminkatu 16 B 34
33840 Tampere
puh. 03–265 0507

Sihteeri
Minna Savola
Vihilahdenkatu 13 A 13
33900 Tampere
puh. 03–266 1226
sähköposti: msavola@koti.tpo.fi

Ohjelma-asiat
Eino Koskinen
Rongankatu 2–4 D 95
33100 Tampere
puh. 03–214 6731
sähköposti: einokos@saunalahti.fi

Rahastonhoitaja (1.1.2000 alkaen)
Pirkko Laine
Hatanpäänvaltatie 6 A 11
33100 Tampere
puh. 03–212 1207

Julkaisujen myynti, tilaukset ja postitus
Milja Piepponen
Aleksanterinkatu 35 B 5
33100 Tampere
puh. 03–223 2768

Pekka Nuottajärvi

Puheenjohtajan palsta

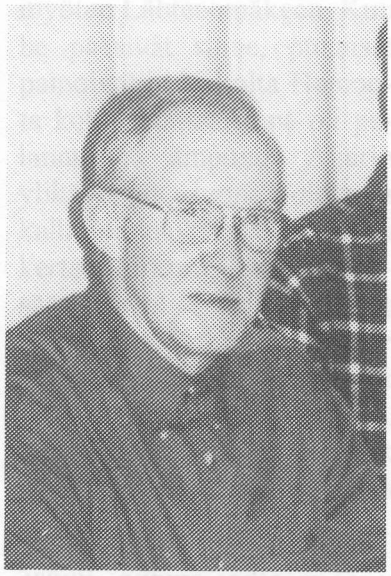

Hyvä Tampereen seudun sukututkimusseuran jäsen. Postin tuotua tämän uuden Orpanan luettavaksesi elämme varsin historiallisia päiviä. Vuosiluku vaihtuu vaihtuu kakkosella alkavaksi ja toisten mielestä uusi vuosituhat alkaa nyt, toiset väittävät sen alkavan vasta vuoden päästä.

Oli niin taikka näin, tavallista juhlavammin vuoden vaihtumista juhlitaan. Tiedotusvälineet ovat jo hyvissä ajoin esitelleet meille eri mahdollisuuksia viettää tämä ainutkertainen tapahtuma. Olemme etuoikeutettu sukupolvi saadessamme elää ja toimia kahdella eri vuosituhannella.

Kuluneen, ohjelmatarjonnaltaan tavallista runsaamman ja vilkkaan syyskauden jälkeen seuramme uuden toimintavuoden aloittaa taas entiseen tapaan tammikuun puolivälissä oleva Sukututkimuspäivä Sampolassa. Tapahtumaan on onnistuttu jälleen hankkimaan tasokkaat esitelmöijät sukututkimuksen ja historian alalta. Päivän suosio on kasvanut vuosi vuodelta.

Sukututkimuksen laadusta on alettu kantaa huolta ja alan lehdissä on asiasta viime aikoina käyty väliin kärjekästäkin keskustelua. Tämä tuskin syyttä, koska yhä kasvava harrastajajoukko tuottaa hyvin eritasoista tulosta, joka on nähty esimerkiksi vuosittaisten sukukirjakilpailujen sadossa. Niinpä Suomen Sukututkimusseura ja Sukuseurojen Keskusliitto järjestivät syksyllä kaikille sukututkimusharrastajille suunnatun sukututkimuksen laatukyselyn. Laatukyselyllä pyritään kartoittamaan sukututkijoiden näkemyksiä siitä, millaista on hyvä sukututkimus ja miten siihen päästään. Tuloksia tästä kyselystä voidaan odottaa seuraavan vuodenvaihteen tienoilla.

Oma julkaisutoimintamme on vilkastumassa. Tampereen seudun sukututkimusseuran 20-vuotishistoriikki valmistuu sukututkimuspäivään mennessä. Seuran uutta sukututkijaluetteloa varten kerättiin syksyllä jäseniltä tietoja ja luettelo julkaistaan kevätkauden aikana. Samoin syyskauden aikana jäsenten kokoamista esipolvitauluista toimitetaan uusi osa seuran Esipolvitauluja-sarjaan. Aivan uutena toimintamuotona on jo kuluneena vuonna aloitettu seuran omat atk- ja internetkurssit. Niiden saaman suuren suosion ja myönteisen palautteen vuoksi kurssitoimintaa jatketaan ja niihin otetaan kysynnän mukaan uusia aiheita. Seuran toiminta on nähtävästi ollut oikean suuntaista, koska uusia jäseniä liittyy joukkoomme jatkuvasti, määrä lähentelee jo 450:tä.

Viime sukututkimuspäivän päätössanoissa Raimo Heikkilä ehdotti, että seuran toimesta koetettaisiin vauhdittaa Pirkanmaan seurakuntien historiakirjatietojen tallennustoimintaa HisKi-ohjelmaan. Asiaa alettiin hallituksen toimesta viedä välittömästi eteenpäin ja syksyllä järjestettiin tilaisuus, jossa Suomen Sukututkimusseuran toiminnanjohtaja Leif Mether esitteli HisKi-ohjelmaa ja antoi opastusta mahdollisille uusille HisKi-tallentajille Pallo onkin nyt seuramme jäsenillä. Jos Sinulla on mahdollisuus jonkun seurakunnan tietojen tallentamiseen, ota yhteys Suomen Sukututkimusseuraan.

Toivotan Sinulle ja kaikille sukututkimuksen ystäville hyvää ja tutkimusrikasta vuotta 2000! Tervetuloa mukaan tapahtumiin!

Teksti ja kuvat
Olavi Kallioniemi

Karkku vapaussodassa

Suoritin kesällä 1976 Karkussa ja Vammalassa kirkollisen kansanperinteen keräystä Helsingin yliopiston kirkkohistorian laitokselle. Tällä matkalla tapasin myös metsätyömies Frans Järvenpään. Hän on syntynyt Karkun Koskella vuonna 1906 ja oli 12-vuotias, kun vapaussodan rintama kulki Karkun kohdalla. Hänellä oli tuosta ajasta omia kokemuksia, jotka ovat jääneet syvälle hänen mieleensä. Näin Järvenpää kertoi tuosta verisestä ajasta.

Olin eräänä aamuna menossa kouluun, kun opettaja Virtaranta tuli vastaani ja sanoi, ettei tänään ole koulua. Palasin kotiin. Katselin sieltä isäni kanssa, kun Alasesta lähti punaisten kuormasto ja keittiö liikkeelle. Heidän rintamansa oli ollut Härkikankaalla, mutta nyt se irrottautui. Näimme, kuinka Huidanlammilta ja aukealta alkoi lappaa väkeä kohti Palvialaa.

Joukot pysähtyivät ensin Tuomiston ahteen päällä ja valkoiset olivat Niskasen mäessä, josta ampuivat vähän aikaa Palvialan yli. Toisen kerran punaiset pysähtyivät Koljaan ja Mäkipään kivinavettoihin. Valkoiset asettivat konekiväärin Aluskylän koulun luo toiselle puolen tietä suuren kuusen alle kiviaidan viereen ja ampuivat navettoja kohti. Kun punaiset lähtivät niistä, menivät he ensin ohi kirkon, mutta palasivat takaisin päin ja jäivät kirkolle. Valkoiset olivat Takaveräjän ahteella. Siinä luutnantti Rantapere haavoittui jalkaan. Sodan jälkeen hän rakensi samalle paikalle talonsa, jossa asui kymmeniä vuosia.

Punaiset haudattiin Simpan metsään

Laineen väki, kummiperheeni, olivat jumalaapelkääviä ja jäivät paikoilleen asuntoonsa lähelle kirkkoa, vaikka kaikki muut olivat muuttaneet turvallisemmille seuduille. Aina kun ruvettiin ampumaan, he menivät lattialle muurin viereen makaamaan.

Kerran tuli panssarijuna Niemisen luo kallioleikkaukseen ja alkoi ampua. Punaisilla oli kirkon tornissa konekiväärі, jolla he pystyivät tulittamaan junaa ylhäältäpäin. Junan oli äkkiä peräännyttävä, sillä siinä ei ollut kattoa. Se pysähtyi Emäntäkoulun kohdalla olleen pölkkyvaraston luo ja miehet rakensivat itselleen suojan ratapölkyistä.

Tällä välin henki sanoi Laineen Tildalle: "Nyt, Tilda, nyt on aika lähteä ja lehmät mukaan."

Tilda sanoi miehelleen, että nyt mennään. He menivät navettaan, jossa heillä oli kaksi lehmää, ottivat ne mukaansa ja menivät metsiä

Frans Järvenpää (s. 1906 Karkussa) kertoi Olavi Kallioniemelle muistojaan vuoden 1918 tapahtumista.

myöten Lähteenmäkeen. Kun he pääsivät sinne, punaiset painoivat jo kirkolta Heinoota kohti. Panssarijuna oli palannut ja ampunut Äijärin ylikäytävän luona olevasta kallioleikkauksesta kaksi kertaa kirkon ikkunasta sisään. Se oli saanut punaiset lähtemään.

Kun Laineet saapuivat pian tämän jälkeen kotiinsa, he totesivat, että molemmat lehmät olisivat kuolleet, jos olisivat jääneet navettaan. Niin paljon oli mennyt luoteja seinien läpi. Kirkossakin oli kuolleita, mm. viisi Maarian komppanian naissotilasta.

Naissotilaat laitettiin puulaatikoihin, miehet haudattiin ilman arkkuja. Kaikki eri puolilta löytyneet punaiset haudattiin Nohkuan tien varrelle Simpan metsään hiekkakuoppaan. Haudattujen määrästä ei kukaan ole selvillä. Kenties sen olisi tiennyt Viitamäen emäntä, joka tienhaarassa seurasi asioita ja laski vainajia.

Vanhan kirkon luona olevassa niemessä punaisilla oli tykki, jolla he ampuivat kohti Palvialaa. Tykkimiehet joutuivat tekemisiin rovasti Karl Emil Bergrothin kanssa, joka asui kaiken aikaa pappilassa. Hän sanoi jälkeenpäin, että tykkimiehissä oli reiluja miehiä mukana. Hänelle ja hänen perheelleen ei tehty sinä aikana mitään pahaa.

Sen sijaan muualla tehtiin tihutöitä. Punaiset surmasivat Karkussa ainakin Mäkinen-nimisen miehen Tyrisevältä, Aunion, Ketolan, Heikkilän ja Heinoon kauppiaan Tuuloksen. Kaikkiaan ammuttiin kuusi henkilöä, joista yksi oli nainen. Nämä surmat tapahtuivat punaisten perääntyessä. Taistelujen jälkeen kirkko oli huonossa kunnossa.

Punaiset polttivat Kosken kartanon. He veivät kapteenskan tavallisilla rattailla Jokipohjaan, joka oli Kosken torppari. Siellä hänet vapautettiin. Kun kapina oli ohi, hän muutti ensin vanhaan pappilaan ja sieltä Tampereelle, jossa pian kuoli.

Kenttäoikeudessa kuolemantuomio

Kun rintama oli Karkusta siirtynyt, alkoi paikallisten punaisten pidättäminen ja tuomitseminen. Rakentajan tehtaan paikalla sijainneella vanhalla meijerillä oli vankileiri. Palvialassa istui kenttäoikeus, joka jakoi tuomioita. Kuolemantuomion sai yksi nainen ja viisi miestä. Sen eteen joutui mm. kirkon entinen suntio, räätäli Taavetti Ranta.

Tuomitut olivat Laurilan talossa vanginkuljettajan huostassa. Teloitusryhmä oli valmiina, mutta lähtö myöhästyi, kun joku tai jotkut pyysivät Herran ehtoollista. Kirkkoherra Bergroth kävi kuolemaantuomittujen luona. Hän sanoi, ettei hän koskaan luullut joutuvansa tällaisessa tilaisuudessa antamaan ehtoollista. Hän meni sitten vankiselliin ja viipyi siellä jonkin aikaa. Jälkeenpäin seurakunnassa ihmeteltiin, miksei rovasti yrittänyt vapauttaa vanhaa

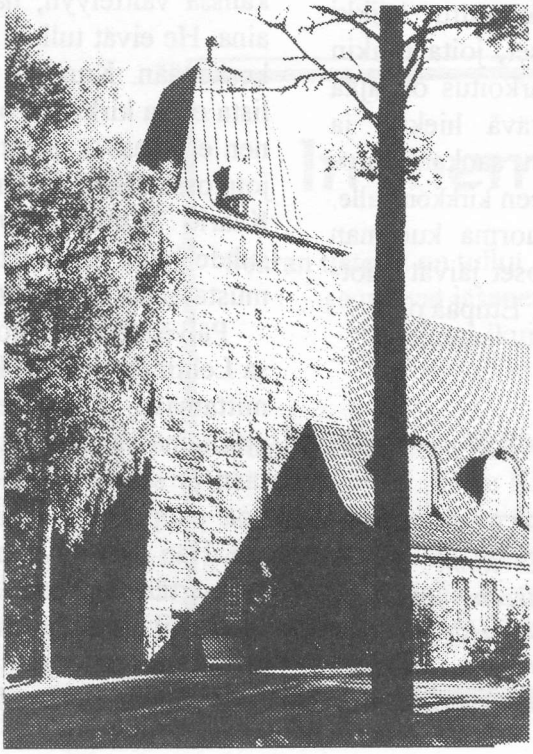

Karkun kirkosta löydettiin taistelujen jälkeen kuolleena mm. viisi Maarian komppanian naissotilasta. Kaikki punaisten puolella taistelleet vainajat haudattiin metsään Nohkuan tien varrelle.

suntiota, joka ei ollut osallistunut mitenkään punaisten toimintaan. Hänellä olisi ollut sellainen vaikutusvalta, että se olisi ollut mahdollista.

Tiedettiin, että tohtori Otto Meurman oli pelastanut Mauno Lehtimäen Tyrisevältä. Muutoin hänetkin olisi tapettu. Kun hän oli työväentalolla vankina, tuli Meurman ja löi olkapäälle ja sanoi: "Tätä miestä ei sitten ainakaan tapeta. Meillä on kärrynpyörien teko kesken ja hän tulee niitä tekemään."

Isä-vainaa [nimeltään samoin Frans Järvenpää] oli seuraamassa, kun tuomittuja tuotiin Simpan mäkeen santakuopalle ammuttaviksi. Hän oli valkoisten vahti. Kun tuomittuja lähdettiin viemään, oli mukana paljon saattoväkeä. Hän meni Samstenin kanssa joukon perässä kivääreineen. Matkalla todettiin, että yksi ampuja puuttuu. Silloin heille tuli hätä ja he hyppäsivät kiireesti tieltä ja juoksivat metsään, ettei heitä pakotettaisi ampumaan.

Teloituspaikalla ampujat olivat piilossa pensaiden takana. Heitä oli neljä, joista kaksi komennettiin ampumaan. Räätäli Taavetti Rannasta isälle oli jäänyt mieleen, että tämä riisui kaikki päällysvaattensa ja asetti ne kauniiseen pinkkaan montun reunalle, ennen kuin meni seisomaan paikalleen. Sitä isäni ihmetteli, ettei kukaan yrittänyt paeta. Varmasti joku olisi päässyt, jos he kaikki olisivat lähteneet eri suuntiin. Kaikki kaatuivat urhoollisesti.

Omaiset hakivat ammuttujen ruumiit ja heidät haudattiin hautausmaalle. Sen sijaan sodassa kaatuneiden punaisten ruumiit jäivät tuohon yhteishautaan. Joskus alueelle istutettiin pensaita ja sen ympärille rakennettiin kolmesta riu'usta punainen aita. Muuten hautoja ei mitenkään hoidettu.

Punaistenkin vainajat kirkkomaalle

Talvisodan jälkeen rovasti Kaarlo Eemil Rinne päätti siirrättää Simpan mäessä olevat vainajat ja koko hautakummun hautausmaalle. Tehtävään oli kutsuttu kaikki pitäjän hevoset, joita tulikin satakunta. Tarkoitus oli ajaa hautoja peittävä hiekka ja vainajien luut sankarihautojen läheisyyteen kirkkomaalle.

Tehtiin kuorma kuorman perästä. Hevoset jäivät odottamaan toisia. Etupää oli kaukana maantiellä, kun viimeistä kuormattiin. Järventaustan talon reessä oli kaksi suurta laatikkoa, joihin löydetyt luut pantiin sitä mukaa kun niitä hiekkaa kuormattaessa tuli esille. Kuormien täyttymisen jälkeen Järventaustan hevonen ajoi tämän saaton eteen ja matka hautausmaalle alkoi. Vaikka kaikilla hevosilla oli kuorma, oli hautakummussa vain pieni lovi. Loppu ajettiin kuormaautoilla.

Tämä oli seurausta talvisodan yhteishengestä ja rovasti Rinteen halusta tasoittaa eri kansalaisryhmien välejä. Siinä hän varmasti myös onnistui. Työväestö piti hänestä huomattavasti enemmän kuin edeltäjästään.

Olkoon tästä esimerkkinä vaikkapa Tervas-Lehtinen, joka oli vuosisadan alun merkittävin työväenjohtaja Karkussa. Kalle Jokinen kertoi, että kun Lehtinen joutui rovasti K. E. Bergrothin kanssa väittelyyn, hän voitti aina. He eivät tulleet toimeen keskenään. Kun oli mahdollista erota kirkosta, oli Lehtinen eroamassa ensimmäisten joukossa. Sen sijaan rovasti Kaarlo Rinteen kanssa oli suhde hyvä erilaisista katsomustavoista huolimatta.

Päivää ennen kuolemaansa Lehtinen pyysi Jokista toimittamaan Rinteelle sanan, että tämä siunaisi hänet hautaan ja sanoi: "Rinne on ainoa pappi, johon minä luotan. Hän on ollut niin hyvä ja ymmärtänyt minua ja minun aatteitani, että haluaisin hänen siunaavan minut." Rinne täytti hänen toivomuksensa.

Rovasti K. E. Rinne tasoitti talvisodan jälkeen kansalaisryhmien välejä. Hänen aloitteestaan punaisten vainajat siirrettiin kirkkomaalle.

Muistutukseksi sukuylpeälle tutkijalle

Tyrvään kirkkoherra Johan Wegeliuksen poika Johan Wegelius nuorempi (1693–1764) kirjoitti vuosina 1747 ja 1749 postillan eli saarnakokoelman, jonka nimenä on *Se Pyhä Ewangeliumillinen Walkeus*. Tässä on postillan ensimmäisen osan esipuheesta viisas huomautus:

Ja nijn se on cans enimmitten caickein muitten Säätyin cansa mailmasa, yxi ylpeilee yli toisens, yxi catzo ylön toisens, ja laskee caicki ulos ainoastans sen ulconaisen mailman sokian näön ja menestyxen jälken, ja ej itze asian sisällisen menon jälken; etten minä wielä mahda mainita, cuinga moni turha Christitty, ainoastans turhisa nimisä, Adeleista ja Mestareista ja muista, etziwät erinomaista cunniata ja edustusta, ja sillä luulewat jo totisen onnen woittanens mailmasa. Joista caikista en minä sano sitä, ettei ne oikiat Christityt nijtä taida hywällä omalla tunnolla canda, cosca ne laillisesti tygölangewat heille, waan ettei nijsä pidä etzittämän eli pidettämän yhtän totista onnee eli edustusta yli muitten, eikä käytettämän muitten sortamisexi, joca on suuri pimeys ja ymmärtämättömys.

Lähde

Wegelius, Johan 1988 [1747]. Osa "Se Pyhä Ewangeliumillinen Walkeus" -nimisen postillan esipuhetta, 1747. – Martti Rapola (toim.), *Vanhan kirjasuomen lukemisto*. 4. p. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 262). S. 131–138 [ote sivulta 132].

In memoriam

Seuran tietoon on tullut, että vuonna 1999 ovat seuraavat jäsenemme siirtyneet ajasta ikuisuuteen.

Kaarlo Haapanen, tiedotussihteeri 1980–1984
Eero Kivinen
Kauko Koskinen
Toini Nikali, perustajajäsen
Maija-Liisa Suonpää
Irja Tirkkonen

Johanna Kurela

Retki Mouhijärvelle 9.10.1999

Luonnonkaunis Mouhijärvi tutuksi

Lokakuun koleana aamuna kahdeksan aikaan kokoontui joukko virkeitä ja hyväntuulisia sukututkijoita Vanhan kirkon rappusten edessä odottavaan bussiin. Nokialta kyytiin nousi vielä muutama tutkija lisää, ja täysi linja-autollinen matkaajia suuntasi kohti länttä. Tampereen seudun sukututkimusseuran järjestämä syysretki Mouhijärvelle oli alkanut.

Puheenjohtaja Pekka Nuottajärvi ja seuran retkiasioista vastaava Ari Vesola toivottivat retkeläiset tervetulleeksi ja antoivat puheenvuoron oppaille.

Alkumatkasta Nokialta Siuroon näkymiä ja nähtävyyksiä esitteli Kirsti Vimpari. Mouhijärven puolella mikrofonin otti haltuunsa Raimo Vasara, joka toimi retken pääoppaana. Hänen erinomaista paikallistuntemusta todistavasta kerronnastaan oli paljon hyötyä mouhijärveläisjuuriaan etsivälle sukututkijalle.

Matkan varrella Raimo Vasara teki perusteellisesti selkoa taloista ja torpista eikä monikaan vanha rakennus jäänyt tunnistamatta. Vain harvoin retkille onnistutaan saamaan näin pätevä ja huolellisesti valmistautunut opas.

Oi kuinka ihana on huonees

Ensimmäinen pysähdys oli Mouhijärven kirkolla, jossa Teeren talon vanhaisäntä Erkki Teeri jo odotteli vierailijoita. Erkki Teeren ystävällisellä opastuksella tutustuttiin kirkonrakentamisen vaiheisiin ja hautausmaahan, jota komisti suuret kirkon valmistumisen aikoihin istutetut lehtikuuset.

Mouhijärven punatiilinen kirkko on tehty talkoilla 1850-luvulla. Kirkon on suunnitellut turkulainen arkkitehti P. J. Gylich. Samojen piirustusten mukaan on tehty myös Tyrvään kirkko, mutta toisin kuin Tyrväällä, Mouhijärven kirkossa on vain yksi torni. Kirkko otettiin käyttöön adventtina 1858.

Kirkossa Mouhijärven, Lavian ja Suodenniemen yhteinen seurakuntapastori Pentti Kullaa toivotti sukututkijat tervetulleeksi. Pastori kertoi lyhyesti seurakunnan ja kirkon vaiheista ja esitteli seurakuntamestari Jukka Pelanderin avustamana kirkon vanhoja mustapohjaisia kasukoita, jotka ovat peräisin jo varhaisemmasta Selkeen kirkosta.

Lopuksi laulettiin virsi 200: *Oi kuinka ihana on huonees, Jumala!* Tähän toteamukseen oli helppo maallisemmassakin mielessä yhtyä, sillä Mouhijärven kirkko on valoisa ja värityksellä yksinkertaisen tyylikäs. Kirkko oli alkujaan sisältä kokovalkoinen punaisia koristeraitoja lukuun ottamatta, mutta 1980-luvulla kirkko sai uuden värityksen ja lattiasta ja penkeistä tuli ruskeat, seinistä vaaleanvihreät, katosta vaaleansininen ja koristekuvioista kullanväriset.

Pitopöytä Eskolan ryhmäkylässä

Seurakuntatalossa tarjotun hyvän aamukahvin jälkeen joukko kiersi pitäjän koillisosien kautta Häijään kylään, missä pysähdyttiin Mouhijärven kotiseutumuseoon. Museon opas Otto Nikolai Vuorinen päästi seurueen sisälle taloon, joka on entinen Teeren talon väentupa. Yleisesittelyn jälkeen Otto Vuorinen lauloi sukututkijoille komealla äänellään *Anianpellon jenkan*.

Museoon oli koottu runsaasti kaikenlaista erikoislaatuisempaakin tavaraa.

Eteistilan seinille oli ripustettu vanhoja suksia ja pirtin jykevälle pöydälle oli laskettu virsikirja vuodelta 1810. Seinillä roikkui asepukuja ja soittimia. Monenlaisen kiinnostavan esineistön joukossa oli mm. kiertokoulun pulpetti, kessuhakkuri ja kaksosten kehto. Lisää talonpoikaistavaraa oli sijoitettu piha-aittaan.

Ennen auton lähtöä Korvenmäen museon pihasta Otto Vuorinen lauloi vielä *Mouhijärven ylistyslaulun*, mihin moni sukututkija sydämessään yhtyi. Kolkossa syyssäässäkin Mouhijärvi oli kaunis kumpuilevine peltoineen ja keltalehtisine metsäsaarekkeineen.

Hieman suunnitellusta aikataulusta myöhässä bussi kaartoi kohti Eskolan ryhmäkylää, jonne oli järjestetty ruokailu Simon tilalla. Tilan päärakennuksen Märrin pihalla emäntä Leena Jokinen kätteli sukututkijat ja kutsui heidät noutopöydän ääreen. Monipuolisesta pitopöydästä kukin nouti lautasensa täyteen ja etsi itselleen sopivan istuinpaikan talon yhdeksästä huoneesta, jotka on sisustettu vanhan ajan tyyliin.

Ruokailun jälkeen emännän apuna toiminut viereisen Tullun talon emäntä Anu Korkeamäki kertoi lyhyesti Eskolan ryhmäkylän vaiheista ja kutsui sukututkijat käymään omassa talossaan, jonka toiseen päähän hän on kerännyt pullonäyttelyn. Tullussa samoin kuin Märrissäkin näytti seurueen naisia erityisesti kiinnostavan taidokkaat, vanhat tekstiilit. Moni pani merkille myös Tullun eteisen erikoisen päreseinän.

Eskolan ryhmäkylästä lähtiessä kirkastui siihen asti sateenharmaa aamupäivä auringonpaisteeksi. Bussi suunnisti pitäjän luoteisosiin, joita asiantuntevasti esitteli mukaan tullut Yliskallon Rossin tilan emäntä Toive Uusi-Rauva. Tie mutkitteli pitkin sateenkostuttamia vainioita ja hiljaisia metsätaipaleita. Puiden latvoissa roikkui sumuriekaleita.

Vanha hautausmaa

Mouhijärven vanhan kirkon hautausmaalla seurue tapasi jälleen Erkki Teeren ja Jukka Pelanderin, jotka kertoivat vanhan kirkon jäännöksistä ja sitä ympäröivästä hautausmaa-alueesta, joka on edelleenkin käytössä. Taisto Suontausta esitteli puolestaan hautausmaalle sijoitettua Suontaustan sukuseuran muistomerkkiä.

Mouhijärvellä on ollut oma rukoushuone jo vuonna 1591, jolloin pitäjä kuului vielä Karkkuun. Tämän muinaisen kirkon paikasta ei kuitenkaan ole saatu selvyyttä. Vuonna 1642 valmistui Selkeen kartanon maille kirkko, jota nykyään sanotaan vanhaksi kirkoksi. Se purettiin vuonna 1878, parikymmentä vuotta Mouhijärven nykyisin käytössä olevan kirkon valmistumisen jälkeen. Kirkon vanhat hirret käytettiin hyväksi Uotsolan kansakoulua rakennettaessa.

Vanhasta kirkosta ei ole säilynyt paljoakaan. Johannes Yrjänänpoika Tuiskun lahjoittamaa alttaritaulua säilytetään Mouhijärven seurakuntatalossa, vanhat messukasukat ovat tallessa ja ny-

Sukututkijoita Tullun talon pihassa Eskolan ryhmäkyläss ä. Tullussa tutustuttiin Anu Korkeamäen pullokokoelmaan.
Kuva: Irja Kallio

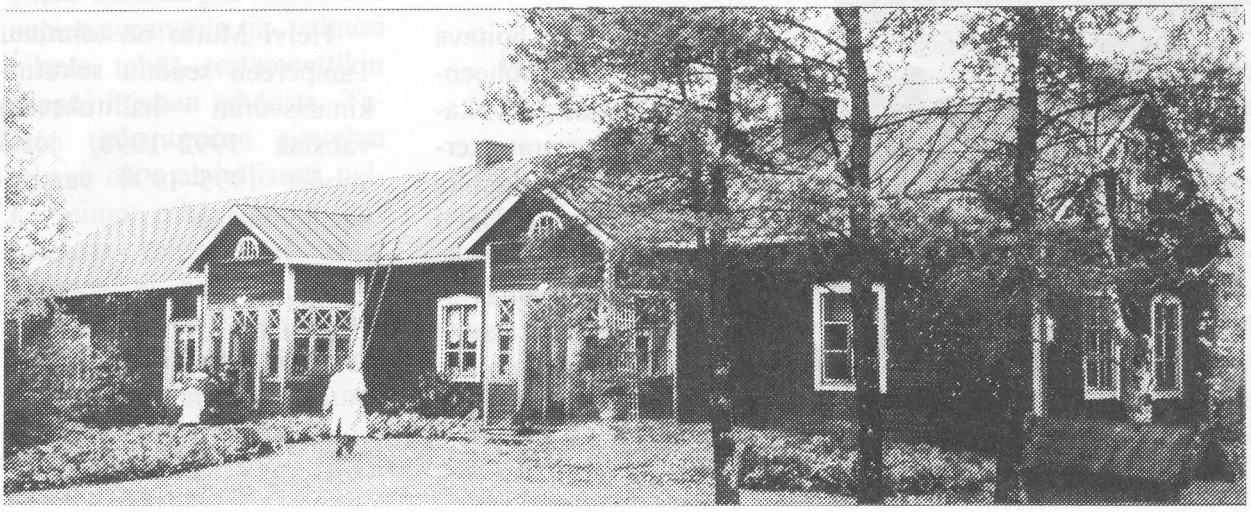

kyisen kirkon alttarilla on vanhasta kirkosta säilynyt kaunis seitsenhaarainen kynttilänjalka. Uuteen kirkkoon on myös siirretty Mouhijärven kirkkoherra Paulinus Raumannuksen pojan Johannes Lillienstedtin lahjoittama kynttiläkruunu.

Itse vanhasta kirkkorakennuksesta on säilynyt vain tapulin alaosa ja taiteilija Gunnar Berndtsonin piirros vuodelta 1874. Piirroksen ja asiakirjatietojen perusteella Raimo Vasara on rakentanut vanhasta kirkosta pienoismallin, jota säilytetään Mouhijärven kotiseutumuseossa. Säilyneen kellotapulin alaosa on tänä vuonna otettu uuteen käyttöön ja se vihitään lokakuussa 1999 kesäkappeliksi.

Villisika Elmeri jälkipolvineen

Matka jatkui vanhalta kirkolta Pukaran kylässä sijaitsevaan villisikatarhaan, jonka omistavat Eija ja Kari Petäjäniemi. Matkalla pysähdyttiin hetkeksi ihailemaan Kökön talon idyllistä pihapiiriä. Villisikatilalla seurue jakautui kahteen vuoroon. Toinen puoli lähti isännän mukana katsomaan 300-kiloista villisikakarju Elmeriä ja tämän haaremia ja jälkeläisiä. Toinen puoli lähti kahville, jonka yhteydessä oli mahdollisuus ostaa Elmerin jälkipolvia purkitettuna.

Mouhijärveltä matkareitti jatkui Hämeenkyrön puolelle, Frans Emil Sillanpään vehmaisiin maisemiin. Ohitimme Sillanpään synnyintöllin, Katri-Helenan ja Panu Rajalan uudenaikaisen talon ja päädyimme Jumesniemen kirkkokoulun pihaan.

Rakennuksen toisessa päässä toimii peruskoulun ala-aste, toisessa puolestaan kirkko, ja tämän yhdistetyn kirkkokoulun historiasta kertoi Pirkko Kärkimaa.

Kirkkokoulun perusti Kärjen talon isäntä Adam Sasslin vuonna 1847. Tarkoituksena oli opettaa lapsille suomeksi sekä luku- ja kirjoitustaitoa että kristinuskoa. Ensimmäiseksi viranhaltijaksi eli yhdistettyä papin ja opettajan toimea hoitamaan palkattiin Antero Warelius. Kirkkokoulun viimeisin pappiopettaja jäi eläkkeelle vuonna 1955, minkä jälkeen virat erotettiin toisistaan.

Aamulla Mouhijärvelle tullessa oli autossa myyty arpoja kymmenen markan kappalehintaan ja nyt paluumatkalla arvottiin voittajat. Palkinnokseen voittajat saivat mm. sukututkijaa kiinnostavaa historiallisaiheista kirjallisuutta.

Runsaasti tietoa saanut sukututkijajoukko palasi illansuussa Tampereelle. Uupuneenakin heidän silmissään häämötti vielä Mouhijärven luonnonkaunis, kumpuileva maasto.

Helvi Murrolle seuran viiri

Julkaisujen myyntiä hoitava Milja Piepponen ja puheenjohtaja Pekka Nuottajärvi kävivät viemässä seuran tervehdyksen elokuun lopulla 75 vuotta täyttäneelle Helvi Murrolle. Samalla hänelle luovutettiin seuran pöytäviiri kiitoksena pitkäaikaisesta työstä seuran hyväksi.

Helvi Murto on toiminut Tampereen seudun sukututkimusseuran hallituksessa vuosina 1992–1998, josta vuodet 1995–1998 varapuheenjohtajana.

Kuva: Pekka Nuottajärvi

Minna Savola

Naisen valta

MAALAISNAISET JA OIKEUSLAITOS 1600-LUVULLA

Kautta koko 1600-luvun korostettiin aviomiehen valtaa ja oikeuksia. Kannatusta saaneen luonnonoikeus-ajattelun mukaan valta oli porrastettu hierarkisesti ja henkilön luontainen valta-asema oli loukkaamaton. Aviomies oli vaimon pää, ja kotikurioikeus antoi aviomiehelle oikeuden ojentaa vaimoaan, samoin kuin isännällä oli oikeus ojentaa palkollistaan. Vaimon tuli olla kuuliainen miehelleen, mutta miehen salliessa vaimolla saattoi olla laajakin vapaus hoitaa mm. liiketoimia. Mies kuitenkin aina määritteli vapauden rajat.

Vaimon oikeudellinen asema oli sidoksissa mieheen. Tiukasti lakia tulkiten vaimo ei 1600-luvulla voinut tehdä mitään oikeustoimia yksin. Miehen piti olla toinen sopimusosapuoli, ja vaimon oikeus tehdä testamenttikin riippui miehen tahdosta. Tämän tiukentuneen ajattelun takana oli mahdollisesti pelko vaimon oikeuksien vaikutuksesta miehen asemaan. Vaimon ei haluttu puuttua varsinkaan tärkeisiin taloudellisiin asioihin, sillä yleisesti katsottiin, ettei nainen kyennyt ymmärtämään taloudellisia asioita. Vain leskivaimoilla oli samat oikeudet kuin miehillä, ja he saattoivat olla taloudellisesti aktiivisia.

Käytäntö oli kuitenkin toinen kuin lakiteksti. Käytäntö 1600-luvulla näyttää olleen se, että naisten esiintyminen oikeudessa oli melko vapaata. Vaimo saattoi esiintyä miehensä puolesta mm. maatilaa koskevissa asioissa, ja molemmilla aviopuolisoilla oli puhevalta oikeuden edessä. Rikosasioissa naisella tuli lain mukaan olla edustaja, mutta käytännössä valtaosa naisista esiintyi rikosasioissakin itse oikeudessa. Myös mm. palkkausriidat ja salavuoteusjutut nainen hoiti itse. Tähän lain ja käytännön ristiriitaan vaikutti se, että maalaisyhteisössä varsinkin maatalon emäntä nautti arvostusta.

Nainen maatilan isäntänä

Tilat haluttiin yleensä pitää jakamattomina, ja tila periytyi useimmiten vanhimmalle pojalle. Tytärkin saattoi periä tilan, jos poikia ei ollut. Tytär ei kuitenkaan käytännössä voinut olla isäntä, vaan tyttären perimän tilan isännäksi tuli hänen miehensä tai vieras mies. Jos talossa oli poikia, tyttärellä oli oikeus perintöosuuteen, mutta tilan varoista ja veloista riippui, saiko tytär mitään perintöä.

Leskeksi jäänyt vaimo ei myöskään useimmiten ottanut isännänpaikkaa, vaan isännäksi ryhtyi lesken poika tai vävy. Naisten isännyyskaudet olivat yleensä satunnaisia ja lyhyitä, ja ne ajoittuivat usein sota-aikoihin.

Naimattoman naisen asema

Naimattomat naiset jäivät joko asumaan kotitaloonsa tai lähtivät etsimään elatustaan palveluspaikasta. Palvelijoina toimineet naiset näyttävät olleen melko itsenäisiä, ja he useimmiten ajoivat itse asioitaan oikeudessa. Naimaton nainen saattoi myös hankkia aktiivisesti lisätuloja mm. käymällä kauppaa, lainaamalla rahaa tai panttaamalla tavaraa.

Kirkon huolena oli avioton syntyvyys ja salavuoteus. Uuden, vuonna 1686 annetun kirkkolain mukaan nainen ei enää voinut vaatia rahallista hyvitystä, mutta hän saattoi

aiemmasta käytännöstä poiketen vaatia avioliittoa. Naisen melko vahva asema näkyy siinä, että hänellä oli oikeus itse nostaa kanne. Nainen saattoi myös itsenäisesti hakea kihlaeroa. Yleensä salavuoteudesta syytetty nainen esiintyi oikeudessa yksin, eli hän hoiti itse asiaansa ja vastasi rangaistuksesta.

Kirkko valvoi tiukasti avioliiton ulkopuolisia suhteita, mutta 1600-luvun alkupuolella salavuoteus ei ollut naisen elämässä suuri katastrofi, eikä se estänyt häntä solmimasta myöhemmin avioliittoa. Kuitenkin 1600-luvun loppupuolella salavuoteuden sosiaalinen leimaavuus kasvoi, eikä salavuoteudesta tuomittua naista enää pidetty kunniallisena. Aviotonta suhdetta alettiin paheksua, ja kirkottamisesta muodostui häpeärangaistus aviottoman lapsen synnyttäneelle äidille.

Emännänvalta

Keskiajalla aviopuolisoilla saattoi olla sekä yhteistä omaisuutta (yhdessä hankittua omaisuutta tai kummankin pesään tuomaa omaisuutta) että yksityistä omaisuutta (esim. kummankin omaa perintömaata). Maanlain mukaan vaimon omaisuus oli miehen määräysvallassa, mutta tilan emännällä oli kuitenkin oma emännänvaltansa, jota isäntä ei voinut häneltä riistää.

Käsitys vaimon asemasta talouden hoidossa ja omaisuutta koskevissa päätöksissä muuttui 1600-luvulla. Uudet säännökset mm. vahvistivat velkojien suojaa ja heikensivät vaimon asemaa. Periaatteessa muissa paitsi rikosasioissa kaikki vaimon pesään tuoma omaisuus saattoi mennä miehen velkojen maksuun. Vaimon käyttöomaisuus (mm. myötäjäiset) ei ollut enää suojassa. Käytännössä kuitenkin tilanne oli toinen. Vaimon elatusomaisuudella oli suoja, ja esim. myötäjäiset periytyivät lapsille eivätkä ne käytännössä vastanneet miehen veloista.

Aviomiehen tehtävä oli elättää vaimonsa sekä hoitaa ja kartuttaa (myös vaimon) omaisuutta. Vaimolla, joka oli samalla emäntä, oli emännän oikeudet, käskyvalta taloudenhoidossa sekä hallussaan talon lukot ja avaimet. Miehen ja vaimon välillä vallitsi työnjako, ja molemminpuolinen riippuvuus vähensi alistamismahdollisuuksia. Isännälle kuuluivat talouden tärkeimmät asiat ja asioiden hoito ulkopuolelle, emännälle taas kuuluivat talouden sisäiset asiat ja käskyvalta. Esim. palkollisia koskevissa oikeusjutuissa emäntä oli useimmiten asianosaisena.

Kirkon opetukset

Kirkon oppien mukaan aviomies oli vaimonsa herra, ja vaimon tuli olla miehelleen kuuliainen ja alamainen. Kirkko puuttui avioparien keskinäisiin suhteisiin ja pyrki mm. sovittelemaan riitelevia pareja. Vaimo saattoi valittaa miehestään kirkkoherralle, mutta kirkko ei tarjonnut ulospääsyä avioliitosta. Jos vaimo koki tilanteensa kestämättömäksi, hän saattoi karata ja elättää itsensä palkollisena tai itsellisenä. Varsinkin Karjalasta karattiin usein rajan taakse Venäjän puolelle. Aviomies voitiin tuomita oikeudessa, jos osoitettiin vaimon karanneen miehen ankaruuden tähden.

Aviorikoksia oli käräjillä esillä vain vähän. Niiden suhteen mies ja vaimo olivat eriarvoisessa asemassa: jos mies teki aviorikoksen, vaimo ei voinut olla asianomistajana ja syyttää miestään, vaan asia käsiteltiin viranomaisten kautta. Sen sijaan aviomies oli asianomistaja, jos vaimo syyllistyi aviorikokseen. 1600-luvulla aviorikoksen tehnyt nainen sai sakkorangaistuksen ja miehellä oli oikeus ottaa avioero. Aiemmin mies olisi voinut vaatia vaimonsa henkeä.

Itsenäinen leskivaimo

Leskivaimon oikeudellista itsenäisyyttä ei 1600-luvulla enää kiistetty. Leski sai määrätä omaisuudestaan ja hoitaa lapsiaan sekä lasten omaisuutta. Kuitenkin lainsäädäntö 1600-luvulla rajoitti les-

ken oikeuksia toimia lastensa holhoojana. Vuoden 1669 holhousjärjestyksen mukaan isä sai toimia yksin holhoojana, mutta äiti toimi holhoojana yhdessä miehen sukulaisten kanssa. Kun leski solmi uuden avioliiton, hän sai pitää lapset luonaan, mutta holhooja hän ei enää ollut.

Jos leskivaimo jäi kotitilan pitäjäksi, hänen asemastaan saattoi muodostua vahva. Tosin leski joutui tällöin vastaamaan myös tilan veloista. Käytännössä leski ei usein pystynyt pitämään tilaa itse ja maksamaan veroja, vaan hän joko luopui oikeuksistaan tilaan (lastensa hyväksi) tai meni uudelleen naimisiin.

Naisen valta

Anu Pylkkäsen tutkimat 1600-luvun maalaisnaiset eivät käytännössä olleet lapsen tavoin holhouksenalaisia, mutta toisaalta he eivät myöskään oleet miestensä tasaveroisia kumppaneita. Lain edessä nainen oli eriarvoisessa asemassa, ja laki korosti miehen määräysvaltaa. Käytännössä naiset saattoivat kuitenkin toimia melko itsenäisesti. Naiset olivat (vastoin lakia) sopimusosapuolina, käyttivät ja hallitsivat omaisuutta sekä esiintyivät oikeudessa itsenäisesti. Naiset omistivat käytännössä myös avioliiton aikana omaisuutta, joka oli tarkoitettu heidän turvakseen mm. leskeysaikana. Naisten omaisuus oli kuitenkin luonteeltaan sellaista, ettei se antanut naisille valtaa. Pääosin miehet hallitsivat ja perivät maaomaisuutta, joka merkitsi valtaa. Naisella oli valtaa lähinnä talon emäntänä. Tällöin hän huolehti taloudesta, ohjasi palvelusväkeä ja piti hallussaan talon avaimia. Leskivaimo oli lain mukaan oikeudellisesti itsenäinen. Siviilisäädyllä ei ollut kuitenkaan olennaista merkitystä. Käytännössä naiset usein hoitivat itse omia asioitaan ja esiintyivät itsenäisesti oikeudessa. Lainsäädäntö ja maan tapa olivat kaksi eri asiaa.

Artikkeli perustuu Anu Pylkkäsen teokseen *Puoli vuodetta, lukot ja avaimet. Nainen ja maalaistalous oikeuskäytännön valossa 1660–1710* (Jyväskylä 1990).

Kunnianosoitus seuramme veteraanille

Joukko Tampereen seudun sukututkimusseuran veteraaneja kävi puheenjohtaja Pekka Nuottajärven johdolla tervehtimässä syyskuun alussa Meri Tilaa Pispalan Rimminkadulla hänen täyttäessään pyöreitä vuosia.

Meri Tila on seuramme perustajajäsen ja sen ensimmäinen sihteeri vuosina 1979–1984. Puheenjohtajana hän toimi vuosina 1985–1986. Vuonna 1987 hänet kutsuttiin seuramme kunniajäseneksi.

Matti ja Sirkku Koittola, Milja Piepponen, Marjatta Räsänen, Meri Tila ja Rakel Kivimaa.
Kuva: Pekka Nuottajärvi

Pekka Sillanpää

Verinen taistelu Malatitzessa

Eräs esi-isäni eli isänisän-äidinäidin-isänisän-äidinäidin-isä oli ruotsalainen kapteeni *Johan Schwart*. Hän syntyi vuonna 1649 kapteeni *Olof Bengtsson Schwartin* ja *Anna Plantina von Schulteissenin* perheeseen.

Johan Schwart palveli koko sotilasuransa ruotsalaisessa Skaraborgin rykmentissä, jossa hänestä tuli ensin vänrikki 1675, luutnantti 1677, alikapteeni 1702 ja ylikapteeni 1708. Hänet ja hänen kaksi veljeään – *Bengt* ja *Anders* – aateloitiin vuonna 1682 heidän kunnostauduttuaan tanskalaisia vastaan käydyssä sodassa 1676–1679. Veljesten aatelisnimeksi tuli von Schwartzenhoff.

Johan Schwart oli naimisissa *Agneta Cederbohmin* kanssa ja heillä oli kahdeksan lasta, joista neljänneksi vanhin, *Sofia Plantina von Schwarzenhoff*, on esiäitini ja tämän ensimmäinen puoliso, kapteeni *Anders Schönberg*, on esi-isäni.

Johan Schwart kaatui taistelussa 31.8.1708 Meskowitzissä.

Tuo kaatumispaikka herätti mielenkiintoni ja halusin selvittää, missä se sijaitsee. Nimestä päättelin, että se on varmasti Puolassa, ja etsiskelin sitä kartalta kuitenkaan löytämättä. Sitten rupesin tutkimaan Kaarle XII:n sotaretkiä,sillä kaatumisaika viittasi tämän soturikuninkaan aikaan, ja niinpä löysin vastauksen minua askarruttaneeseen kysymykseen.

Suuren Pohjan sodan alku

Ruotsi oli 1600-luvulla voittanut naapureiltaan melkoisia maa-alueita. Venäjältä se oli saanut Stolbovan rauhassa 1617 Käkisalmen läänin ja Inkerinmaan ja Puolalta 1629 Liivinmaan. Westfalenin rauhassa 1648 Ruotsi sai pääosan Pommeria sekä mm. Bremenin hiippakunnan.

Tanskalta se oli saanut vuonna 1645 Brömsebron rauhassa Jämtlannin, Härjedalenin, Gotlannin ja Saarenmaan. Roskilden rauhassa 1658 Tanska joutui vielä luovuttamaan Ruotsille Skånen, Hallannin, Blekingen, Bohuslänin, Trondheimin alueen ja Bornholmin.

Ei ihme, että naapurimailla oli revanssihenkeä ja halua saada menettämänsä alueet takaisin. Kun lisäksi Ruotsi oli saanut nuoren, kokemattoman kuninkaan Kaarle XII:n, katsoivat ne aikansa tulleen. Niinpä 1600-luvun lopulla Tanska, Puola ja Venäjä solmivat liiton Ruotsia vastaan. Alkoi suuri Pohjan sota (1700–1721).

Venäjä valtaa Inkerin ja Baltian

Tanska, Puola ja Venäjä hyökkäsivät Ruotsin kimppuun. Kaarle XII pakotti ensin Tanskan Traventhalin rauhaan 1700. Kaarle siirtyi sitten joukkoineen Viroon ja sai venäläisistä voiton Narvassa 1700 ja pakotti puolalais-saksilaiset joukot vetäytymään Liivinmaalta.

Sota siirtyi nyt Puolaan, ja Kaarle XII pakotti Puolan valtiopäivät erottamaan Puolan kuninkaan August Väkevän ja valitsemaan kuninkaaksi ruotsalaisille mieluisan Stanislaus Leszczynskin, jonka kanssa tehtiin 1705 Varsovan rauha. Sota siirtyi sitten Saksiin, jossa Altranstädtissä 1706 August Väkevä pakotettiin luopumaan kruunustaan.

Ruotsi oli voittojensa jälkeen laiminlyönyt täysin Inkerinmaan ja Baltian puolustuksen. Siellä olleet ruotsalaiset joukot eivät olleet kyllin vahvoja venäläisiä vastaan. Korkein sodanjohto oli jyrkästi kieltänyt vahvistusten lähettämisen Baltian maakuntiin. Sen sijaan niitä lähetettiin Puolaan.

Niinpä ei ole mikään ihme, että Pietari I uudelleen valloitti Inkerinmaan ja suuren osan Baltiaa (mm. Narvan ja Tarton) sekä ryhtyi 1703 rakentamaan uutta pääkaupunkia, Pietaria, Inkerinmaalle. Isompaa vastusta venäläisille tarjosi Liivin- ja Kuurinmaalla ruotsalainen sotapäällikkö, kreivi Adam Ludvig Lewenhaupt joukkoineen, jotka pääasiassa muodostuivat suomalaisista rykmenteistä.

Ruotsi hyökkää Venäjän kimppuun

Kun nyt Tanska ja Puola oli pantu matalaksi, päätti Kaarle XII seuraavaksi hyökätä Venäjän kimppuun. Veikseli ylitettiin vuoden viimeisenä päivänä 1707 ja armeijan suuntana oli itä. Ruotsin sotajoukon vahvuus oli lähes 44.000 miestä. Armeija oli niissä oloissa suuri ja vahva. Venäläisten strategiana oli välttää ratkaisevaa taistelua Puolassa. Sen sijaan pyrittiin vetäytymään Ruotsin hyökkäyksen tieltä ja noudatettiin ns. poltetun maan taktiikkaa, jolloin vastustajalla oli edessään vain ryöstetyt ja poltetut alueet. Venäläiset ryhtyivät vastarintaan vain hyvin valituissa paikoissa ja toisaalta tekivät pistohyökkäyksiä vihollisen näännyttämiseksi.

Veikselin ylityksen jälkeen Ruotsin sotajoukon matka suuntautui Itäpreussin halki ja Niemen-joen ylitse Liettuaan, jossa vallattiin Grodnon kaupunki. Talvikuukaudet vietettiin Liettuassa ja kesäkuun alussa annettiin kenraali Lewenhauptille määräys varustaa joukkonsa ja liittyä pääjoukkoon.

6. kesäkuuta 1708 kuninkaan armeija lähti liikkeelle. Kulku suunnattiin kohti jokiporttia, joka on Väinäjoen ja Dnepr-jokien latvaosien väliin jäävä kapea käytävä. Tätä käytävää pitkin aukeni tärkein tie Moskovaan. Käytävää halkovat lukuisat Dneprin sivujoet, joista suurin on Berezina-joki. Venäläiset olivat ryhmittäneet joukkonsa pääasiassa tämän joen tärkeimmän ylityspaikan Borisovin luo.

Kaarle XII suoritti harhautusoperaation saaden venäläiset uskomaan, että hyökkäys tapahtuisi Borisovissa, mutta hän veikin joukkonsa sivuteitä pitkin toiselle ylityspaikalle ja ylitti näin Berezina-joen. Sen jälkeen oli suuri taistelu Holowzynin luona, jossa venäläisten tappiot nousivat 5.000 mieheen ja ruotsalaisia kaatui noin 1.200. Heinäkuun alussa vallattiin Dneprin rannalla oleva suuri kaupunki Mogiljov, jossa Ruotsin armeija piti leiriään kuukauden ajan pääasiassa odotellen Lewenhauptin joukkojen saapumista.

Lewenhauptin joukkoon kuului 12.500 miestä, joista pääosa oli suomalaisia. Lisäksi osastoon kuului 16 kanuunaa ja useiden tuhansien kärryjen muodostama kuormasto. Joukko eteni hyvin hitaasti, vaikka kuningas sitä välillä kiirehtikin.

Dneprin ylitys

Kun Holowzynin haavoittuneet olivat suuressa määrin toipuneet ja kun alueen ruokatilanne alkoi olla kriittinen ja hevoset olivat kalunneet laitumet puhtaiksi, päätti kuningas 5. elokuuta ylittää Dneprin. Kulku suuntautui sitten kaakkoon päin kohti Dneprin sivujokea Sozia. Ruotsalaisten oli pakko pysytellä lähellä Dnepriä, jotta Lewenhauptin joukko ei olisi jäänyt ilman suojaa.

Armeija pysähtyi pariksi päiväksi Tzerikoviin Sozin rannalla. Tzerikovista joukkojen marssi jatkui useina samansuuntaisina rivistöinä pohjoiseen päin, melkein suorassa kulmassa tuloreittiä vastaan. Marssisuunta oli nyt kohti Smolenskia. Venäläisten kannalta ruotsalaiset näyttivät muodostavan uhkan venäläisten Gorkissa olevan linnoitetun pääaseman eteläistä siipeä vastaan, jonka vuoksi venäläiset suorittivat nopeita joukkojen uudelleenryhmityksiä.

Kuninkaan marssiessa pohjoiseen muodosti rivistön vihollisen puoleisen sivustan kaksi osastoa. Toisen osaston kärjessä oli kuningas henkikaarteineen ja Taalainmaan rykmentti, kun taas toista osastoa johti jalkaväen komentaja, kenraalimajuri Karl Gustaf Roos mukanaan oma rykmenttinsä Närke-Värmlannin sekä Skaraborgin, Jönköpingin ja Länsipohjan jalkaväkirykmentit sekä Itägötanmaan ratsuväki.

Yllätyshyökkäys rämeikön yli

Vihollisen ratsuväen kanssa käytiin jatkuvia kahakoita. 28. elokuuta saavuttiin Malatitzen eli Moljatitjin alueelle, jossa pysähdyttiin pariksi päiväksi.

Roos leiriytyi marssijärjestyksen mukaisesti puoli peninkulmaa kuninkaan majoituspaikan jäljessä. Leiriytymispaikka oli rämeikön suojassa ja sen toiselta puolen voitiin nähdä vihollisen leiritulet.

Rämeikkö ei kuitenkaan ollut sellainen suoja, jollaiseksi ruotsalaiset sen luulivat, vaan se voitiin vitsakimppuja apuna käyttäen ylittää, ja tämän venäläiset tekivät. He kuljettivat yön pimeydessä 9.000 miestä rämeikön yli ilman että Roos ja hänen ilmeisesti nukahtaneet vartijansa huomasivat mitään.

Frans G. Bengtsson kirjoittaa teoksessaan *Karl XII:s levnad från Altranstadt till Fredrikshall* tapahtumasta seuraavaa: "Tiheässä aamusumussa 31. elokuuta tultiin nyt käymään verinen taistelu Malatitzessä tai Meskowitzissa, joksi sitä joskus nimitetään. Huomattavaa on, että venäläinen jalkaväki nyt ensi kerran hyökkäsi ruotsalaisia vastaan."

Skaraborgin ja Jönköpingin rykmentit olivat tulleet 1702 Pommerista ja liittyneet kuninkaan armeijaan Krakovan luona Puolassa. Ne eivät aiemmin olleet mukana missään suuremmassa taistelussa, vaan saivat nyt tulikasteensa täällä Malatitzessä.

Ruotsalaiset heräsivät toistuviin yhteislaukauksiin ja unenpöpperöisinä eivät pystyneet tehokkaaseen vastarintaan, vaan kärsivät suurta mieshukkaa. Useita korkeita upseereita haavoittui ja Nils Rosenstierna, Itägötanmaan ratsuväen eversti, kaatui. Tämä aiheutti tiettyä lamaannusta ruotsalaisten joukossa. Ei kestänyt kuitenkaan kauan, kun apua saatiin ruotsalaisten muista leireistä ja vihollinen saatiin karkoitettua.

Ruotsalaisia oli kaatunut 261 ja 750 haavoittunut, kun taas venäläisillä oli yhteensä 1.566 kuollutta ja haavoittunutta.

Murskatappio Pultavassa

Ruotsalaiset jatkoivat pakenevien venäläisten takaa-ajoa lähelle Smolenskia, josta sitten käännyttiin etelään kohti Ukrainaa pääosin ruokapulan takia. Tämä merkitsi sitä, että Lewenhaupt jäi nyt ilman suojaa. Venäläiset hyökkäsivätkin 29. syyskuuta tämän kuormaston kimppuun ja tuhosivat sen Lesnajassa.

Lewenhauptin 12.500 miehestä selvisi hengissä noin 6.000 miestä, jotka liittyivät pääjoukkoon 11. lokakuuta. Kuormaston menetys ampumatarvikkeineen, tykkeineen ja elintarvikkeineen oli Kaarle XII:lle paha menetys, jolla oli vaikutusta siihen, että kuningas kärsi musertavan tappion Pultavassa 28.6.1709. Tämä tappio oli ratkaiseva alkusysäys Ruotsin suurvalta-aseman häviämiselle.

Pultavasta Ruotsin armeijan jäännökset vetäytyivät Perevolotsnaan, jossa ne antautuivat venäläisille 1. heinäkuuta 1709.

Kaarle XII ja pieni osasto ruotsalaisia pakeni Dneprin toiselle puolen ja siirtyi Turkkiin, josta kuningas 1714 ratsasti Unkarin ja Saksan halki Itämeren rannalle Stralsundiin. Sieltä hän siirtyi Ruotsiin, jonne saapui 15 vuoden poissaolon jälkeen 1715.

Kaarle XII lähti vielä sotaretkelle Norjaan ja kaatui Fredrikshallissa 30.11.1718.

Schwartin ja sukulaismiesten kohtalo

Esi-isäni kapteeni Johan Schwartin kohtalona oli Skaraborgin rykmentin upseerina kaatua 31.8.1708 Meskowitzissa eli Malatitzessa, joka sijaitsee Dneprin sivujoen Sozin rantamilla nykyisen Valko-Venäjän alueella.

Johan Schwartin poika *Carl Gustaf*, syntynyt 1692, oli liittynyt vapaaehtoisena Skaraborgin rykmenttiin. Hän oli komppanianpäällikkö (förare) ja joutui venäläisten vangiksi Perevolotsnassa. Hänet kuljetettiin Venäjälle Saranskin kaupunkiin, joka sijaitsee Mordvan alueella Volgan länsipuolella. Sieltä hän pääsi palaamaan 1722 kotiin rauhan tultua. Hän jatkoi sotilasuraansa sen jälkeen ja erosi armeijasta 1741 vänrikin arvoisena.

Kaarle XII:n sotaretkellä oli mukana myös Johan Schwartin nuorempi veli,

kapteeni *Anders Schwart*, syntynyt 1652, joka myös oli aateloitu samanaikaisesti veljensä kanssa nimellä von Schwarzenhoff. Hän kaatui 9.7.1701 Väinäjoen ylityksen yhteydessä syntyneessä taistelussa puolalais-saksilaisten joukkojen kanssa.

Anders Schwartin poika *Otto Ludvig* oli alikapteeni ja kaatui Pultavan taistelussa. Toinen poika *Carl*, syntynyt 1692, oli ylivänrikki. Hän joutui vangiksi Perevolotsnassa ja palasi kotiin heinäkuussa 1722. Hänkin jatkoi sotilasuralla ja erosi armeijasta kapteenina 1731.

Esi-isästäni Johan Schwartista siis tiedetään, että hän kuoli Meskowitzissa, josta käytetään myös nimeä Malatitze. Peter Englund mainitsee kirjassaan *Pultava*, että esi-isäni kuolinpäivänä 31. elokuuta 1708 käytiin pieniä kahakoita Dobrojessa, mutta että siellä ei saatu aikaan muuta kuin paljon kuolleita sotilaita. Tässä siis jälleen uusi nimi Meskowitzille. Paikan nykyinen nimi näyttää kartan mukaan olevan Mstislav.

Tällainen paikannimien vaihtelevaisuus voi joskus hankaloittaa sukututkijan työtä oikean tiedon löytämisessä.

Lähteet

Frans G. Bengtsson 1936. Karl XII:s levnad från Altranstädt till Fredrikshall. Stockholm: Kungl. boktryckeriet P. A. Norstedt & Söner.

Gustaf Elgenstierna 1932. Den introducerade Svenska Adelns Ättartavlor. Stockholm: Kungl. boktryckeriet. P. A. Norstedt & Söner.

Peter Englund 1989. Pultava. Seppo Hyrkäksen suomennos. Helsinki: WSOY.

Otavan iso tietosanakirja.

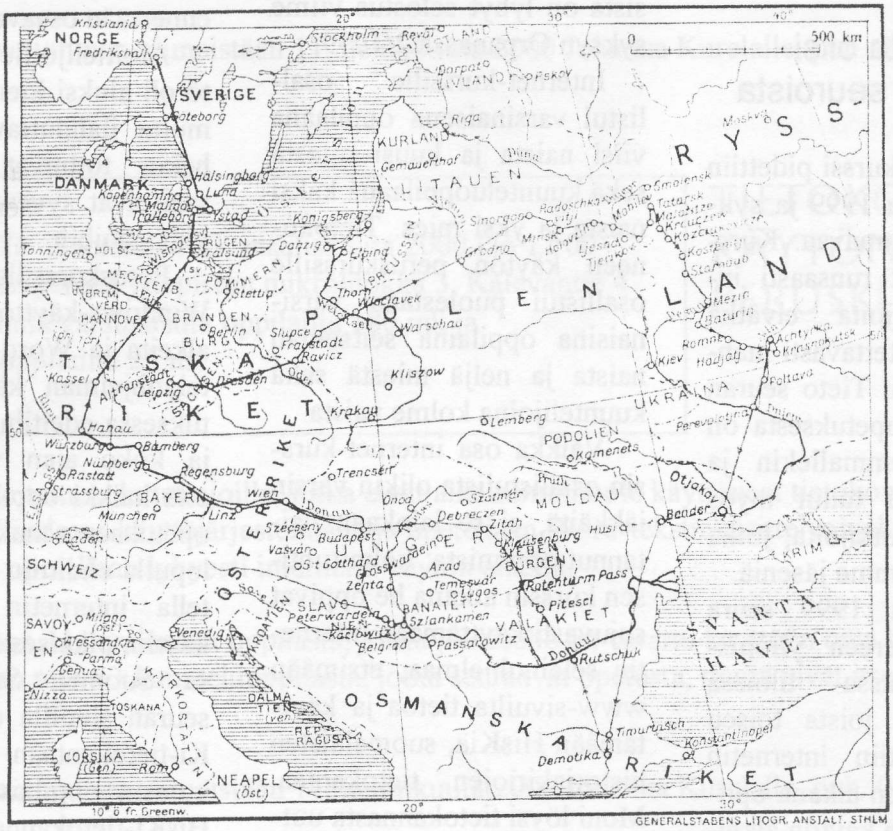

Kapteeni Johan Schwart (aateloituna von Schwartzenhoff) kaatui vuonna 1708 Malatitzessa, joka sijaitsee noin 400 kilometriä Moskovasta lounaaseen. – Kartta teoksesta Karl XII:s levnad från Altranstädt till Fredrikshall.

Johanna Kurela

SEURAN JÄRJESTÄMILLE KURSSEILLE RUNSAASTI TULIJOITA

Tietokonetaitoja sukututkijoille

Keväällä 1999 lähetettiin jäsenistölle lomake, jossa kysyttiin mm. tietokoneenkäyttötaitoja. Vastauksista selvisi, että varsin monet jo osasivat käyttää tietokonetta, mutta huomattavalle osalle jäsenistöä tietokone oli vielä outo asia.

Näiden vastausten perusteella seura on järjestänyt jäsenilleen tietokoneopetusta.

Tulijoita olisi muistakin seuroista

Ensimmäinen kurssi pidettiin jo toukokuussa 1999 ja syksyllä kaksi seuraavaa. Kursseille on ollut runsaasti innokkaita tulijoita eivätkä kaikki ole valitettavasti mahtuneet mukaan. Tieto seuran järjestämästä opetuksesta on levinnyt laajemmallekin ja kursseille olisi tullut myös sellaisia sukututkijoita, jotka eivät ole seuramme jäseniä.

Lokakuussa 1999 seura järjesti Tampereen yliopistolta vuokratuissa tiloissa kaksi kurssia, joista toisen aikana opeteltiin internetin käyttöä ja toisen aikana opittiin tietokoneen käytön alkeita. Kummallekin kurssille otettiin varsinaisten oppilaiden lisäksi kuunteluoppilaita. Varsinaisilla oppilailla oli luokassa käytössään oma tietokone. Kuunteluoppilaat puolestaan seurasivat opetusta, mutta eivät itse harjoitelleet koneella. Näin saatiin paikalle myös sellaisia, jotka ovat kiinnostuneita asiasta, mutta eivät vielä rohjenneet kokeilla.

Syksyn internet-kurssi oli samanlainen kuin aikaisempi kurssi keväällä. Tästä kurssista on lyhyt selostus viime syksyn Orpanassa 2/1999.

Internet-kurssille osallistui varsinaisena oppilaana viisi naista ja kuusi miestä sekä kuunteluoppilaana kaksi naista ja yksi mies. Tietokoneen käytön peruskurssille osallistui puolestaan varsinaisina oppilaina seitsemän naista ja neljä miestä sekä kuuntelijoina kolme naista.

Vaikka osa internet-kurssin osallistujista olikin varsin iäkkäitä, ei se lainkaan haitannut oppimista: kolmituntisen kurssin aikana he oppivat sujuvasti käyttämään internetin selainohjelmaa, etsimään www-sivuilta tietoa ja käyttämään HisKiä, suomalaisten historiakirjojen tietokantaa. Moni löysi tietokannasta uutta tietoa tutkimuskohteestaan ja sai tiedot mukaansa paperille tulostettuna.

Peruskurssilla alkeet hallintaan

Tietokoneen käytön kaksi iltaa kestänyt peruskurssi oli tarkoitettu sellaisille sukututkijoille, jotka eivät aikaisemmin ole käyttäneet lainkaan tietokonetta. Kurssille osallistuikin muutama sellainen, jolle kaikki oli aivan uutta, mutta useimmat näyttivät jo ennestään osaavan hiukan.

Aloittelijoille hiiren käyttö oli aluksi hieman vaikeaa, mutta ilahduttavan nopeasti hekin tottuivat hiireen ja saattoivat syventyä tärkeämpiin asioihin.

Peruskurssilla opiskeltiin Windows-käyttöjärjestelmän alkeita ja Word-tekstinkäsittelyohjelman käyttöä. Opetuksessa edettiin rauhallisesti ja koko ajan varmistettiin, että kaikki oppilaat pysyivät opetuksessa mukana. Kurssin lopulla ehdittiin hieman opetella internetin käyttöä ja käytiin pikaisesti tutustumassa Suomen Sukututkimusseuran sivuilla olevaan HisKi-tietokantaan. Tämänkin kurssin oppilaista osa löysi HisKi-tietokannasta itselleen tärkeää uutta tietoa.

Tampereen seudun sukututkimusseuran tietokonekurssit keväällä 2000

INTERNET-KURSSI SUKUTUTKIJOILLE

- torstaina 9. maaliskuuta 2000 klo 17.00–20.00, Tampereen yliopiston mikroluokka 3, Kalevantie 4
- kurssin hinta varsinaisilta oppilailta 100 mk ja kuunteluoppilailta 25 mk

Kurssi soveltuu sellaisille sukututkijoille, jotka osaavat käyttää tietokonetta, mutta jotka eivät aikaisemmin ole käyttäneet internetiä. Kurssilla opitaan internetin käytön alkeet ja harjoitellaan HisKi-tietokannan tehokasta käyttöä.

Mukaan mahtuu 11 varsinaista oppilasta, joilla on käytössään oma tietokone, ja 3 kuunteluoppilasta, jotka seuraavat opetusta, mutta eivät itse käytä konetta.

Sitova ilmoittautuminen viimeistään 11. helmikuuta 2000 Johanna Kurelalle, puh. 03–261 2292.

TIETOKONEEN KÄYTÖN PERUSKURSSI

- tiistaina 21. ja torstaina 23. maaliskuuta 2000 klo 17.00–20.00, Tampereen yliopiston mikroluokka 3, Kalevantie 4
- kurssin hinta varsinaisilta oppilailta 180 mk ja kuunteluoppilailta 25 mk

Kurssi on tarkoitettu sukututkijoille, jotka eivät aikaisemmin ole käyttäneet tietokonetta. Kurssilla perehdytään Windows-käyttöjärjestelmään ja opetellaan Word-tekstinkäsittelyohjelman käyttöä. Toisena iltana opetellaan lyhyesti internetin käytön alkeita.

Kurssille otetaan 11 varsinaista oppilasta, joista jokaiselle on varattu käyttöön oma tietokone. Mukaan otetaan myös 3 kuunteluoppilasta, jotka seuraavat opetusta, mutta eivät itse harjoittele koneella.

Sitova ilmoittautuminen viimeistään 11. helmikuuta 2000 Johanna Kurelalle, puh. 03–261 2292.

Kursseille ovat sydämellisesti tervetulleita myös sellaiset, jotka pelkäävät tietokoneita!

Teksti ja kuvat
Enja Niiniviita

Rautatien rakentajan vaeltavaa elämää

Raataneet on veljet, siskot
vetäessään korpiin kiskot,
yli vetten, poikki maitten,
halki vuorten hartioitten.
Piirtäneet he suurta raitaa
pitkin Suomi-äidin paitaa.
Tekijä tuntematon.

Suomen rataverkosto on rakennettu viimeksi kuluneen noin 150 vuoden aikana. Ratatöissä on käytetty työvoimana monenmoista väkeä, etupäässä miehiä. Rungon tälle rautatieläisten joukolle ovat muodostaneet vakinaisessa työsuhteessa olevat, liikkumaan sitoutuneet rakentajat. Rautatielaitoksen satavuotisen taipaleen kunniaksi on ilmestynyt K. J. Immosen toimittama juhlakirja *Valtionrautatiet 1862–1962*. Kirja sisältää tilastotietoa, mutta rakentajien monivaiheisesta elämästä ainaisine muuttamisineen se ei kerro.

Radanrakentamisen työvaiheet

"Rautatien rakentaminen alkoi ratalinjan suunnittelulla ja linjan vetämisellä maastoon. Linjalta kaadettiin puut, tehtiin tarvittavat kallioleikkaukset ja sillat, kuorittiin kalliopaikat paljaiksi, täytettiin kuopat ja suomaat, joihin myös juntattiin paaluja junttalaulujen tahdissa. Tämän jälkeen rataa kiskotettiin sen verran, että kiskojuna pääsi kulkemaan. Rautaroikka aloitti työnsä.

"Miehet kantoivat olkapäillään ratapölkyt poikittain radanpohjatielle 'petiksi'. Sen päälle vedettiin kiskot mahtavien vaijerien ja köysien avulla. Naiset huolehtivat ratanaulojen, metallipulttien, aluslevyjen ja sidekiskojen kantamisesta. Miehet naulasivat kiskot kiinni ja juna kulki eteenpäin kiskon mitan ja taas kannettiin pölkkyjä eteen. Kiskotus ja sorajunat pääsivät kulkemaan ja sorastus alkamaan. Vasta monen sorajunan jälkeen alkoi topparoikan raskas työ.

"Toppaus eli soran lyönti vuorotahdissa ratapölkkyjen alle oli etupäässä naisten työtä ja tehtiin kesäisin maan ollessa sula. Junan tuotua soran radan kahta puolta nostettiin kiskoja tunkkien avulla ja nostattajamies tarkisti, että maan korkeus pysyy oikeana. Naiset lapioivat soraa kahden puolen pölkkyä ja hakkasivat soran pölkyn alle lapiolla. Vuorotahdissa kaksi naista toppasi ja yksi heitti lisää soraa. Radan valmistusvauhti riippui rauta- ja topparoikan suuruudesta. Monta kilometriä ei päivässä edetty. Työaika oli kahdeksan tuntia viitenä päivänä viikossa ja lauantaina seitsemän tuntia."

Rautaroikka hoiti kiskotuksen. Mustapaitainen mies ylärivissä on kirjoittajan isä, Helmer Jalonen.

Näin kuvasi rakentamista elämänsä 20-luvulta eläkepäiviinsä saakka työtä tehnyt ratatyömiehen vaimo. Siis "paljon kului rukkasta ja lapikasta, naurista ja silakkata, terästä ja tynämenttiä, ennen kuin alettiin puhua valmiista rautatiestä", kertoo Albin Kuitunen kirjassaan *Näin kertoilee Rata-Veetu*.

Vuosilomaa tuolloin oli seitsemän päivää. Tuona aikana oli mahdollisuus halutessaan matkustaa kotiseudulle. Matkustamisen mahdollisti ansaitut vapaaliput rautatielle, samoin muuttamisen toiselle rataosuudelle. Muutettaessa saatiin myös muuttokuormalle tilaa tavaravaunuun, jossa koti kulki asemalta asemalle. Asunnon ja aseman välin muuttaja järjesteli ja maksoi itse.

Rata valmistuu, muutto edessä

Saatuaan radan liikennöitävään kuntoon sai vaeltava radanrakentaja valmistautua muuttamaan uudelle ratatyömaalle. Isäni oli pestautunut VR:lle radanrakentajaksi. Työ edellytti muuttamista aina sinne missä rataa rakennettiin ja ammattikuntaa tarvittiin. Työssä tarvittiin monen alan ihmisiä veturinkuljettajasta sukeltajaan, insinööristä sekatyömieheen. Isän työn perässä muutti koko perhe. Ratatöiden työväki oli kulkeutunut eri puolilta Suomenniemeä, kaikki työn perässä.

Kuitusen kirjassa Rata-Veetu muistelee tätä kirjavaa muuttajajoukkoa näin:

"Sakissa oli suupaltti Lomolan Joope Lapualta. Mies oli iso ja riski ja perkeles tuli herkästi juttujen lomassa. Tunsi olevansa jotakin koska oli pohjalainen. Hollolasta tuli Lapamaan Iisakki, pieni ja laiha, totinen ja arka sekä herkkäuskoinen. Hankasalmelta tuli Johanssonen Jalmari, jolla oli harmajat silmät, pyöreät posket ja vaaleat viikset. Naurun kurttuja silmien seutuvilla."

Isäni Helmer Jalonen, joka teki elämäntyönsä radanrakentajana, tuli 20-luvun alussa Vehmaan kivipitäjästä työhön Haapamäeltä Jyväskylään rakennettavalle radalle ja äitini Alma o.s. Messala lähti mukaan Petäjävedeltä.

Asunnon paikkakunnalla joutui aina etsimään itse ja sai sen useammin pienestä torpasta kuin suuresta talosta. Yleisimmin asunnot olivat yhden hellahuoneen käsittäviä mutta asuttiin myös talon ainoaa kamaria, jolloin keittämässä käytiin talonväen kanssa samalla liedellä. Usein muuttava ammattikunta, joka ei koskaan voinut tietää millaisen asunnon onnistuu saamaan, ei voinut kalustaa kotiaan monin huonekaluin. Muuttokuormamme muodostui vain tarpeellisesta pöydästä, muutamasta tuolista ja sängyistä sekä taloustavaroista, pito- ja vuodevaatteista. Vanhempieni sänkynä kulki mukana koottava päästävedettävä rautasänky. Lasten sängyt olivat ikärakenteen mukaiset. Kauan nukuimme veljeni kanssa samassa sängyssä, toinen toisessa päässä ja toinen toisessa jalat vastakkain. Myöhemmin kuvaan tulivat pukki- ja haitarisängyt. Kankaiset patjapussit täytettiin rukiinoljilla, jotka käytiin taloista ostamassa. Muuton tullessa pussi tyhjennettiin uutta täyttöä odottamaan.

Osuvasti on Kuitunen kirjassaan kertonut Laitaskan mietteitä muuttamisesta:

"Saa ikäsä rehjustaa paikasta toisseen patjapussien ja pakkilaatikoiden kanssa. Vuosi kaksi paikassaan ja taas mentiin toiselle tielle. Ei oikeeta kotia missään. Elämä kuin tilkkutäkki."

Vasta 40-luvulla, välirauhan aikaan, valtio pystytti Kemijärvelle työntekijöidensä perheille asuntoparakkeja. Sodan jälkeen Kemijärven–Sallan ratatyömaalta, Lapin sotaa paetessaan, rautatieläiset tulivat Orivedelle. Rakenteilla oli Orivedeltä Jämsään ulottuva rataosuus. Paikkakunnalla oli huutava asuntopula ja siksi valtio rakensi Pappilanmäelle kymmenkunta neljän perheen kiinteätä taloa parakkien lisäksi. Jokaisessa näissä taloissa oli neljä samankokoista hellahuonetta pinta-alaltaan 35 neliötä. Huoneessa asui aina yksi perhe riippumatta perheen koosta.

Esimerkiksi me asuimme tällaista 35 neliön asuntoa kolmisin vanhempieni kanssa kun taas naapuritalon yhtä samankokoista asuntoa asusti ahtaimmillaan yhdeksän henkilöä. Ahtaudesta huolimatta olimme tyytyväisiä. Tunsimme sentään olevamme isäntiä omassa talossamme.

Topparoikan naisia ja nostattajamies, joka oli joukon pomo.

Suomea laidasta laitaan

Omat kokemukseni rautatieläisperheen lapsena ovat etupäässä lapsuuden- ja nuoruudenajan kokemuksia monine muuttoineen. Työkokemukseni on kesäisestä topparoikasta, jossa pitsihansikkaat vaihtuivat nahkarukkasiin, kynä ja paperi lapioon ja rautakankeen. Olin tuolloin viidentoista.

Sukututkijana huomasin vaikeudet, jotka tätä liikkuvaa ammattikuntaa tutkiessa tulivat eteeni. Perheiden lapset syntyivät kulloisellakin asumispaikkakunnalla. Jokaisella lapsella saattoi olla eri syntymäkunta. Ei myöskään ollut itsestään selvää, että syntymäpaikaksi merkattiin synnyinkunta vaan kunta, jossa kastettiin tai oltiin kirjoilla. Jatkuvan muuttamisen vuoksi ei kirkonkirjoja välttämättä muutettukaan. Samoin kuolinpaikkakunta saattoi olla siellä missä olimme kirjoilla, kuten veljelläni Erkillä, joka kuoli Heinävedellä mutta kirkonkirjat kertovat hänen kuolleen Vehmaalla, joka oli isäni ja isovanhempieni kotikunta.

Ammattikunnan lapsilla ei ollut myöskään mahdollisuus valita opinahjoaan, joka sekin vaihtui aina muuttamisen myötä. Oman oppivelvollisuuteni suoritin kuudessa eri koulussa; aloitin Simpeleellä ja lopetin Kemijärvellä. Ensimmäinen kouluni oli kuusiopettajainen koulu. Seuraava Heinäveden Timonmäen koulu olikin supistettu kansakoulu, jossa yksi opettaja opetti samaan aikaan neljää luokkaa. Emme siis välttyneet siltä, että jäi aukkoja sivistykseen.

Kaikista näistä vaikeuksista huolimatta elimme vaihtelevaa ja mielestämme rikassisältöistä elämää. Sopeuduimme kulloisinkiin olosuhteisiin. Ystävystyimme paikkakunnan- ja isäntäväen kanssa. Tunsimme kuitenkin aina yhteenkuuluvuutta omaan ryhmäämme.

Muistopatsas Hyvinkäälle

Valtio on pystyttänyt Hyvinkäälle kuparisen rakentajan muistopatsaan laitoksen satavuotisen taipaleen kunniaksi. Suuriin kunnianosoituksiin eivät rautatienrakentajat olleet tottuneet.

Kuitunen on kirjassaan huomioinut ironisoiden patsaan paljastustilaisuuden. Rata-Veetu oli kuollut Pönttövuoren tunnelia rakennettaessa kun ammus oli räjähtänyt. Kaikilla tuntemillani eläkeikää lähestyvillä rautatienrakentajilla oli toive eläkkeelle päästyään hankkia itselleen oma asunto ja lopettaa vaeltava elämä. Tämän toiveen on Kuitunen kirjassaan tuonut esille kertoessaan Veetun istuvan oman mökin rapulla Tuonelan virran rannalla. Veetun oppipoika Aatu näkee unta, jossa Pomo-Pietari kutsuu Veetun puhutteluun ja lähettää hänet vielä kerran komennukselle, nyt sieluksi rakentajan muistopatsaaseen. Syrjässä istuen Veetu katselee kun fanfaarien soidessa väistyy patsasta peittänyt vaate ja lierikan varjosta hän katselee nähdäkseen tuttuja.

***

Uusia rataosuuksia ei Suomessa ole enää rakennettu. Jos missä rataa on oiottu, korjattu ja kunnostettu, niin työ on tehty erillisen korjausryhmän toimesta. Autot ovat tehneet mahdolliseksi pitkätkin työmatkat ja isän työn vuoksi ei perheen enää tarvitse muuttokuormineen mukana liikkua.

Aika ja tekniikka ovat kulkeneet vanhemman sukupolven ohi ja jälkipolvet elävät omaa elämäänsä. Tavatessaan he muistelevat lapsuuttaan ja nuoruuttaan aloittaen usein kysymyksellä *Muistatko kun asuttiin siellä...?*

Sisko Joensuu

Torpparin tytär ja suutarin vaimo

Miili oli ahkera torpan tyttö ja siksi hänestä alkoi katsella itselleen nuorta emäntää isäntä, joka oli pitäjän suurtilallisia. Miili suostuikin kihloihin Soolon pojan Aaron kanssa, vaikka Aaro oli paljon vanhempi kuin Miili.

Sattuipa sitten kerran, että Miilin veli ja Aaro-sulhanen menivät laivalla Tampereelle markkinoille. Miehet olivat viinaan meneviä ja nauttivat sitä markkinoilla ja vielä kotimatkallakin. Miesten markkinamatkan aikana Aaron talosta tuli Miiliä tapaamaan muuan naishenkilö, joka kertoi Miilille Aarosta merkillisiä asioita, lienevätkö olleet edes tosia.

Tulivat sitten markkinamiehet aika tuiterissa Miilin kotitorppaan, istuivat pirtin penkillä ja lauloivat lystiään. Miili katseli sitä aikansa ja kun hänen mielessään karvasteli Aaron talosta käyneen naisen puheet sulhasesta, otti hän äkkiä sormuksen pois sormestaan ja heitti sen Aarolle. Näin kihlaus purkautui, vaikka Miili tiesi odottavansa lasta Aarolle.

Miilin kotiväki ei hyväksynyt kihlauksen purkua, sillä olihan sulhanen talollinen. Miilille se ei kuitenkaan merkinnyt mitään siihen nähden, mitä hän oli sulhasestaan kuullut...

Niin kului aika työn merkeissä. Sattuipa sitten, että kylään tuli suutari, joka oli leskimies. Hän tuli myös Miilin kotitorppaan ja mitä ollakkaan, Miili ystävystyi suutari Sivosen kanssa.

Suutari Sivonen oli kaunis mies ja etevä ammatissaan. Hän pyysi Miiliä vaimokseen ja lupasi ottaa tämän lapsen nimiinsä. Kun suutari Sivosen täytyi jatkaa kiertomatkaansa ja kesken jääneitä töitään, sanoi Miilin kotiväki, ettei Sivonen tule tätä hakemaan. He olivat vielä vihaisia siitä, kun Miili oli hylännyt Aaron, joka oli sentään talollinen.

Niin vain Sivonen kuitenkin palasi, ja he päättivät mennä kirkolle vihittäväksi. Kun Miili pyysi kotitorpastaan lainaksi hevosta vihkimatkaa varten – kirkolle oli matkaa useita kilometrejä – niin hevosta ei annettu. Sukulaistalosta sai morsiuspari lainaksi hevosen, jolla he menivät vihittäväksi.

Suutari Sivonen ja Miili elivät yhdessä monta vuotta ja saivat kymmenen lasta. Elämä oli joskus puutteellista, mutta sitähän se oli monella muullakin siihen aikaan. Miilin oli kuitenkin hyvä olla suutarin vaimona ja aina suutari Sivonen palasi työmatkoiltaan perheensä luo.

***

Tässä tarinassa on hiukan totuuden pohjaa, sillä sen on kirjoittanut Sivosen tytär.

Tietokonelehdessä artikkeli sukututkimusohjelmista

Koti-PC-nimisen lehden numerossa 6/99 on artikkeli sukututkimusohjelmista. Se kannattaa lukea, jos harkitsee uuden sukututkimusohjelman hankkimista. Kirjoituksessa verrataan keskenään neljää sukututkimusohjelmaa (Genus Senior, Juuret, Sukujutut ja Sukuohjelmisto). Lehti on luettavissa mm. pääkirjasto Metsossa.

Eino Koskinen

Nimiherjoja Finlaysonin tehtailla

Finlaysonin Tampereen tehtailla oli muodostunut merkillinen tapa antaa työkavereille tavallisesti eläinkuntaan kuuluvia lempi- tai haukkumanimiä. Se, mistä perinne juontaa alkunsa, ei ole tiedossani, mutta joka tapauksessa se on vanhaa perua.

Nimien käyttö oli usein varsin hienostunutta ja älyllisiä ponnistuksia vaativia. Tavallisesti henkilölle heitetty herja verhottiin erilaisiin vertauskuviin. Kun tällainen heitto tehtiin, se sai seurueen puhkeamaan raikuviin naurunpyrskähdyksiin. Herjat eivät suinkaan olleet pahansuopaisia, vaan ne tehtiin rehdissä toverihengessä ja hyväntahtoisen huumorin siivittämänä.

Sivullisille nauru oli täyttä hepreaa ja tuntui kuin naurajat olisivat olleet täysiä kahjoja, jotka nauroivat vain nauramisen ilosta.

Seuraavassa muutamia kuulemiani tai isäni kertomia tapauksia Finlaysonin nimiherjoista.

Sonnille kyytiä

Mies, jolla oli muhkeat mursun viikset, oli saanut lisänimensä arvatenkin juuri viik-

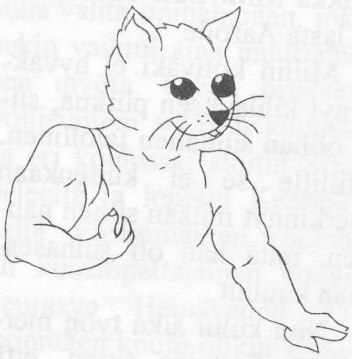

siensä ansiosta, eli häntä haukuttiin Mursuksi. Jostain syystä hän oli menossa Finlaysonin ns. puuportista ulos kantaen pitkää puulistaa olkapäällään. Lista näytti vähän ongenvavalta. Vastapäisestä suunnasta tuli toinen mies – Varis – ja lista olkapäällä sai idean syttymään hänen päässään.

"Kalaanko sitä ollaan menossa", kysyi Varikseksi haukuttu. Tähän Mursu vastasi: "Sinnepä hyvinkin, mutta ei kyllä tulla perkeitä plokkaamaan."

Asian juju piilee siinä, että mursut käyttävät paljon kalaa ravintonaan ja että varikset puolestaan käyttävät mielellään kalastajilta jääneet perkeet ravinnokseen.

Toinen esimerkki olkoon Sonnista.

Finlaysonilaisia kalakerholaisia oli menossa junalla Helsinkiin kalastusmessuille. Kun seurue tuli asemahallista Rautatientorille, sattui siellä olemaan Karjakunnan auto lähellä asemahallin uloskäyntiovea. Tällöin eräs heroista tokaisi tohkeissaan Sonniksi haukutulle: "On se niin peijakkaan väärin, että vain sinulle on järjestetty kyyti Messuhalliin." Arvaatte, että Rautatientori raikui taas naurusta.

Kylmä kuin ryssän helvetissä

Finlaysonin miehet kävivät mielellään yhdessä tai ainakin suunnilleen samoihin aikoihin lauantaisin eräässä tamperelaisessa yleisessä saunassa. Kerrankin lavolla oli sattumoisin kaksi herraa, Ryssä ja Kissa sekä tietenkin monia muita.

Ryssä meni heittämään löylyä ja sitä tulikin melkoisesti. Tällöin eräs kylpijöistä huusi: "Annas nyt jo olla, eihän tällaisessa höy**ryssä** voi kukaan vihtoa." Eräästä nurkasta kuului: "Eipä ole kuitenkaan kylmä niin kuin ryssän helvetissä." Sanoja oli kuitenkin täysin ulkopuolinen ja tietämätön sanojensa herjausluonteesta. Pientä tirskuntaa esiintyikin.

Kissaksi haukuttu jatkoi kuitenkin herjailua heittämällä lavolla tokaisun: "Joo, niin on kuuma että pitää olla ihan kyy**ryssä**." Löylynheittäjä Ryssä ei kuitenkaan jäänyt herjaaja-Kissalle mitään velkaa, vaan hän kuittasi takaisin: "Kappas vain, niin onkin kosteaa, ettei tupa**kissa** tuli pysy", ja esiintyi kuin imisi savuketta.

Hevonen täytti 50 vuotta. Delegaatio meni sankaria onnittelemaan vieden lahjanaan komeat länget, joista oli tehty peili. Länget oli vanhan tavan mukaan kiinnitetty toisiinsa mänttinauhoilla. Delegaation yhtenä jäsenenä oli myös Rotaksi tituleerattu mies. Päivänsankari katseli ihastuneena saamaansa lahjaa sanoen samalla: "Kyllä olette hyvin säilyttäneet tavaran, kun eivät jyrsijät ole päässeet nakertamaan mänttihihnoja pilalle."

Hajuherneeksi haukuttu otti joskus viinaksia niin paljon, että kävely saattoi käydä epävarmaksi. Erään juhlan jälkeen Hajuherne oli sen verran äimän käkenä että kaatui. Tästä kaverit irvailemaan: "Älä sure, kyllä sinä vielä kävelemään opit, kun Kippari-Kalle ja Olga opettavat."

Joukko finlaysonilaisia oli katselemassa luultavasti vappuparaatia, joka oli tavallista pidempi. Kun paraatin loppupää alkoi näkyä, eräs joukosta – Professori – loihe lausumaan: "Oli se luojan lykky, ettei tuo Satajalkanen ollut marssimassa, muuten ei olisi koko päivänä päästy yli kadun." "Ei Professori, ei se jalkojen lukumäärästä ole kiinni, vaan etenemisnopeudesta. Nyt tuli Professorille laskuvirhe", tokaisi Satajalkainen.

Hevosenleikkiä

Tehtaalla työskenteli ennen sotia runsaasti myös nuoria. Pojankoltiaiset tietenkin kaarestivat keskenään joskus melko rajustikin. Käyvien koneiden lähistöllä olikin tapaturmanvaara aina olemassa.

Rotta ja Kissa olivat korjaamassa jotakin konetta, kun pari poikaa alkoi mellastaa lähistöllä. Toinen miehistä karjaisi pojille, ettei moinen hevosenleikki ollut ollenkaan sopivaa. Kuinka ollakaan, lähistöllä sattui olemaan myös Hevoseksi haukuttu mies. Kun hän kuuli sanan hevosenleikki, vaikka se ei ollutkaan herjaksi tarkoitettu, antoi heti takaisin: "Ei se leikki nyt niin rajua ollut, pikemminkin kissa- ja hiirileikkiä."

Jotkut tehtaalla kauempana asuvat kulkivat töissä eväiden kanssa. Näin teki myös Siaksi haukuttu. Ruokatunnin alkaessa kaivettiin eväät esiin ja nautittiin lounas. Pahaksi onneksi Sika pudotti maitopullonsa lattialle. Tietenkin pullo särkyi tuhansiksi sirpaleiksi ja maito levisi pitkin lattiaa. Ruokatuntiaan oli samassa tilassa viettämässä Kurjeksi haukuttu mies ja hänellä leikkasi: "Itelleen Sika kiusaa tekee kun kaukalonsa kaataa."

Närkästyneenä maitopullonsa menetyksestä ja herjanheitosta Sika pinnisteli älynystyröitään ja heitti takaisin: "En minä kovin usein kaukaloani kaada, olisin muuten kuin nälkäkurki, sillä eihän tuota maitoa kurjen oralla saa lipitettyä."

Karhuksi ristitty oli kavereiden kanssa kaupungilla kävelemässä. Näsilinnankadun ja Hämeenkadun kulmatalossa oli muinoin IKL:n omistama kahvila, jonka nimi oli Musta Karhu. Kaverukset kulkivat paikan ohi syksyllä kun talvi oli tekemässä tuloaan. Tällöin eräs kavereista keksi hyvän herjan ja sanoi: "Jaa, jaa! Sinulla se on jo talvinukkumapaikkakin katsottuna."

Tällaisia floretinpistoja harrastettiin finlaysonilaisten keskuudessa kymmeniä vuosia. Yleensä pistoon vastattiin pistolla ja älyn salamointi sai aikaan makeat naurut siihen vihkiytyneiden keskuudessa.

Kuvat: Johanna Kurela

Ari Vesola

Retki *Kuulutko sukuuni* -tapahtumaan 16.10.1999

HEUREKA!

Kuulutko sukuuni?

Lauantaina lokakuun 16. päivänä lähti 26 seuramme jäsentä Vantaalle tiedekeskus Heurekaan, jossa oli Vantaan sukututkijoiden järjestämä *Kuulutko sukuuni* -tapahtuma.

Tilaisuuteen sisältyi viisi luentoa ja näyttely, jossa sukututkimusharrastajat ja yhdistykset esittivät toimintaansa ja antoivat sukututkimusneuvontaa. Väestörekisterikeskuksen luona oli jatkuva jono ihmisiä. Sieltä sai tarkistaa omat tietonsa sekä tietyn sukunimen omaavien lukumäärän. Toinen kone näytti kolme yleisintä syntymäpaikkaa, jossa tietyn sukunimen omistavat ovat syntyneet.

Sukututkimus ja suomalainen tautiperimä

Kaksi ensimmäistä luentoa koskivat perinnöllisiä tauteja. Ensimmäisen luennon piti dosentti Anu Jalanko aiheesta Geenitutkimus perinnöllisissä taudeissa. Geenitutkimuksen avulla on selvitetty vasta pieni osa ihmisten geeneistä. Tautia aiheuttavien geenien (tautigeenien) tutkimisella selviää tautien perusvirhe, jolloin voidaan helpottaa sairauksien hoitoa. Perinnölliset taudit jaetaan kahteen osaan: monogeenisiin ja monitekijäisiin tauteihin. Monogeeniset taudit ovat joko vallitsevasti periytyviä, jolloin molemmilla vanhemmilla on tautigeeni, tai peittyvästi periytyviä, jolloin tautigeeni on vain toisella vanhemmalla. Monitekijäisiin tauteihin vaikuttaa perinnöllisyyden lisäksi myös muita tekijöitä kuten esim. ympäristö ja elintavat.

Suomessa on yli 30 % peittyvästi periytyviä sairauksia, joita ei tavata muualla maailmassa. Tautigeenit ovat rikastuneet, koska väestö oli eristäytynyttä ja sukulaiset menivät keskenään naimisiin. Suomeen tuli myös hyvin vähän maahanmuuttajia.

Toisen esityksen piti FM Kari-Matti Piilahti aiheesta Perinnöllisyys ja sukututkimus. Sukututkimuksen rooli lääketieteessä alkoi 1960- luvulla, jolloin alettiin selvittää sairautta kantavien sukulaisuussuhteita. Tutkimuksissa on todettu, että monilla taudinkantajilla on ollut yhteinen esi-isä.

Suomalaiset Neuvostoliitossa

Seuraavan esitelmän piti DI Kalevi Hyytiä aiheesta Multimedia ja sukututkimus. Esitelmässä esiteltiin monien yhdistysten ja ihmisten Internet-kotisivuja ja mitä kaikkea ne sisältävät. Multimedia sana käsittää tekstiä, kuvaa ja ääntä.

Neljännen esitelmän otsikkona oli Sukukirjan tekeminen. Esitelmän piti viisi kirjaa tehnyt DI Margit Lumia. Hän oli tehnyt tutkimukset itse. Tärkeimmät lähteet olivat seurakuntien historiakirjat, Suomen asutuksen yleisluettelo, käräjäpöytäkirjat, maatilakirjat, henkilömatrikkelit, paikallis- ja maakuntahistoriat ja valmiit sukututkimukset. Suvun eläville jäsenille lähetettiin kirjeet, jossa he saivat kertoa omia tietojaan.

Kirjan suunnittelussa on hyvä laatia aikataulu, rajata aiheen ja tietojen laajuus ja valita tapa, jolla kerää aineistoa ja päättää haluaako lisäaineistoa, esim. valokuvia.

Viimeisenä piti esitelmän tutkija ja toimittaja Eila Lahti-Argutina Petroskoista aiheesta Suomalaisten kohtalo

Neuvostoliitossa. Suomalaisryhmittymiä Venäjällä ovat mm. inkerinsuomalaiset, jotka muuttivat 1200-luvulla Venäjälle, muurmanninsuomalaiset ja siperiansuomalaiset. Tällä vuosisadalla Venäjälle ja Neuvostoliittoon muuttaneita suomalaisia ovat mm. punikit sisällissodan jälkeen, rajaloikkarit, jotka lähtivät hakemaan parempaa elämää, sekä amerikan- ja kanadansuomalaiset, joista ensimmäiset muuttivat Venäjälle jo 1920-luvulla ja enemmistö vuosina 1931–34. Esitelmöitsijä on tehnyt matrikkelin tällä vuosisadalla Venäjään muuttaneista ja loikanneista suomalaisista ja selvittänyt heidän kohtaloitaan. Esitelmä herätti vilkasta keskustelua mm. suomalaisten kohtelusta Neuvostoliitossa.

Pirkko Laineesta uusi rahastonhoitaja

Tampereen seudun sukututkimusseuran rahaasioita on huolellisesti hoitanut Kristiina Hopia vuodesta 1996 lähtien. Hän luopuu tehtävästään vuoden 1999 lopussa, jolloin rahastonhoitajaksi siirtyy seuramme jäsen Pirkko Laine.

Pirkko Laineeseen voi tutustua seuramme jäsenilloissa. Hän ottaa kokousten alussa vastaan jäsen-, retki- yms. maksuja.

Uusia julkaisuja myynnissä

Tampereen seudun sukututkimusseuran 20-vuotishistoriikki on myynnissä seuran sukututkimuspäivästä 15.1.2000 lähtien. Historiikki sisältää runsaasti jokaiselle seuralaisellemme hyödyllistä ja kiinnostavaa tietoa, kuten mm. luettelot seuran järjestämistä retkistä ja esitelmistä sekä listan seuran 20 ensimmäisen vuoden kirjahankinnoista.

Sukututkimuspäivänä myyntiin tulee myös seuran uusi Vuosikirja, joka sisältää syyskauden 1999 kiinnostavia esitelmiä.

Orpanaan otetaan vastaan artikkeleita

Tampereen seudun sukututkimusseuran jäsenlehti Orpana ilmestyy kaksi kertaa vuodessa. Lehti sisältää paitsi uutisia seuran tapahtumista myös lyhyehköjä artikkeleita, muistelmia, kirjakatsauksia, kiinnostavia yksityiskohtia omista sukututkimuksista, kysymyksiä jäsenistölle yms. Lehteen voi kirjoittaa kuka tahansa. Artikkeleista ei makseta palkkiota.

Toimitukselle voi tarjota myös artikkeleita, vaikka olisi hieman epävarma oikeinkirjoituksesta ja välimerkkien käytöstä. Toimitus korjaa kieliasun; tärkeintä on sisällön kiinnostavuus ja tuoreus.

Seuraava Orpana ilmestyy elo–syyskuun vaihteessa vuonna 2000. Tähän lehteen tarkoitetut artikkelit on hyvä lähettää toimitukselle heinäkuun loppuun mennessä. Kirjoitusten ei tarvitse olla pitkiä; lyhyet artikkelit mahtuvat lehteen varmemmin.

Kyllikki Helenius

Iltaretki Finlaysonin palatsiin 21.9.1999

Finlaysonin palatsi 100-vuotias

Sukututkimusseuran iltaretkellä 21. syyskuuta tutustuimme Finlaysonin palatsiin ja sitä ympäröivään Wilhelm von Nottbeckin puistoon. Palatsin kahvitilaisuudessa Kyllikki Helenius esitelmöi von Nottbeckien mahtisuvusta Tampereella. Palatsi oli erityisen mielenkiinnon kohteena. Seuraavassa on ote laajasta esitelmästä lokakuussa 100 vuotta täyttävän palatsin vaiheista.

Finlaysonin palatsina tunnettu rakennus Tampereella täytti lokakuussa 1999 100 vuotta. Alkuaan se on ollut Alexander von Nottbeckin asuinpalatsi. Tyyliltään se edustaa uusrenessanssia. Arkkitehtina on ollut Lambert Petterson. Piirustukset valmistuivat syyskuussa 1897.

Alexander von Nottbeck oli syntynyt Tampereella 9. tammikuuta 1861. Hänen vanhempansa olivat Finlaysonin tehtaan patruuna Wilhelm von Nottbeck ja tämän puoliso, kreivitär Constance Marie Elise von Mengden.

Palatsin paikalla oli sijainnut von Nottbeck -perheen puurakenteinen asuinhuvila, joka vanhempien kuoltua oli jäänyt tyhjilleen. Alexander, joka asui veljensä Peterin kodissa Milavidan puuhuvilassa, päätti purkaa vanhan lapsuudenkodin ja rakennuttaa paikalle palatsinsa.

Keväällä 1898, kun lumet sulivat, ryhdyttiin purkamaan vanhaa puuhuvilaa. Palatsin rakennustyöt päästiin aloittamaan toukokuussa. Rakentamisen oli ottanut tehdäkseen arkkitehti Hjort af Ornäs Helsingistä.

Palatsi valmistui lokakuussa 1899. Sen kahdessa kerroksessa on pinta-alaa kaikkiaan 720 neliötä. Pääovet ovat etelän puolella. Sisääntulohalli on kahden kerroksen korkuinen. Varsinaisia huoneita palatsiin oli suunniteltu 13, lisäksi keittiö ja aputiloja. Piha-alueen muodosti 1,2 hehtaarin suuruinen puisto.

Palatsin edustalla on suihkukaivo, jota koristaa pronssiveistos, joutsen ja siihen nojaava poika. Toinen, suurempi suihkukaivo on sijoitettu palatsin pohjoispuolelle. Palatsin julkisivua juhlistaa Nottbeckien sukuvaakuna korkealla, sisääntulon yläpuolella. Kotkankalliolla mahtava kotkaveistos, keisarivierailusta kertoneet muistotaulut ja aurinkokello ovat liittyneet Wilhelm von Nottbeckin aikoihin.

Alexander von Nottbeck ehti asua palatsissaan runsaan vuoden. Hän menehtyi umpisuolentulehdukseen 22. joulukuuta 1900. Viimeisenä hetkenä kuolinvuoteen vierellä oli hänen uskollinen ajurinsa Hans Adler. Vaatimaton siunaustilaisuus toimitettiin palatsissa. Sen jälkeen vainaja saatettiin Lielahteen, suvun omaan hautausmaahan. Alexander von Nottbeck oli perheetön.

Palatsista tuli Finlaysonin johtajien asunto. Vuonna 1979 se kunnostettiin tehtaan kokous- ja edustustiloiksi. Kymmenisen vuotta myöhemmin tilanne muuttui. Korkealla metalliaidalla suojattu alue avautui kaikelle kansalle. Palatsista tuli ravintola. Maaliskuussa 1997 omistajavaihdoksen jälkeen palatsista tuli nykyinen Ravintola Villa 1898.

ESIPOLVITAULUKIRJAHANKE EDISTYY

Jalmari Finnen Säätiöltä 3000 markan apuraha

Sukututkimusseuramme anoi syksyllä 1999 hakuun tullutta Jalmari Finnen Säätiön apurahaa erilaisiin julkaisuprojekteihin. Seuraa onnistikin, sillä Säätiö myönsi meille 3000 markan suuruisen apurahan Esipolvitaulukirjan julkaisukuluja varten. Tampereen seudun sukututkimusseura on saanut Jalmari Finnen Säätiöltä kahdesti aikaisemminkin stipendin.

Säätiön apuraha luovutettiin juhlallisesti kaupunginkirjasto Metsossa lauantaina 20. marraskuuta 1999. Seuran puolesta apurahan ottivat vastaan puheenjohtaja Pekka Nuottajärvi ja sihteeri Minna Savola.

Stipendin avulla seuran on mahdollista julkaista toinenkin uusi Esipolvitaulukirja. Kaikkia seuralaisia pyydetäänkin nyt katsomaan omia sukututkimuksia sillä silmällä, voisiko niitä julkaista. Esipolvitaulukirjojen materiaalin toimitusaika on pidentynyt helmikuun 2000 loppuun asti.

Esipolvitaulukirjat toimittaa Eino Koskinen, ja häneltä voi kysyä tarkempia tietoja siitä, mikä on julkaistavan tutkimuksen vähimmäislaajuus ja millaisessa muodossa tutkimukset pitäisi toimittaa.

Julkaistavaksi otetaan tutkimuksia muiltakin alueilta kuin pelkästään Tampereen lähiseuduilta. Toivomme, että kaikki käyttäisivät hyväkseen tätä mahdollisuutta julkaista omat tutkimukset seuran kustantamana!

Sihteeri Minna Savola ja puheenjohtaja Pekka Nuottajärvi odottelevat hyväntuulisina stipendinjaon alkamista.
Kuva: Johanna Kurela

SUKUTUTKIJALUETTELO TEKEILLÄ

Määräajan loppuun mennessä tuli noin 80 vastausta

Syksyn 1999 uusista julkaisuhankkeista toinen on uuden sukututkijaluettelon laatiminen. Jäsenistölle lähetettiin jo syyskuussa lomake, jossa pyydettiin tietoja luetteloon. Vastausaikaa annettiin marraskuun loppuun asti. Määräaikaan mennessä vastauksia tuli noin 80.

Sukututkijaluettelo valmistuu vuoden 2000 aikana. Kiitos kaikille tietonsa luetteloon lähettäneille!

Seuralle arvokkaita kirjalahjoituksia

Haapasen – Heikkilän lahjoitus

Tampereen seudun sukututkimusseuran pitkäaikainen aktiivijäsen Kaarlo Haapanen kuoli 81-vuotiaana lokakuun alussa 1999.

Joitakin vuosia sitten hän karsi kirjastoaan ja antoi tuolloin seuramme entiselle puheenjohtajalle Raimo Heikkilälle joukon arvokkaita hakuteoksia. Raimo Heikkilä luovutti lokakuun lopussa kirjat edelleen Tampereen seudun sukututkimusseuran kirjastoon.

Tämä merkittävä lahjoitus sisältää yhdeksän Suomen Sukututkimusseuran vuosikirjaa (vuodet 1927, 1930–31, 1939, 1941, 1943, 1944, 1946, 1948, 1965) ja viisi koulumatrikkelia: Liber Scholae Wasensis 1722–1830 (Vaasan triviaalikoulu), Matriculum Gymnasii Borgoensis 1725–1809 (Porvoon kimnaasi), Helsingfors Lycei Matrikel 1831–89 (Helsingin yksityislyseo), Vaasan Lukio: lukiolaiselämäkerrat 1844–72 ja Helsingin Suomalainen Normaalilyseo 1917–18.

Nallinmaa-Luodon lahjoitus

Terhi Nallinmaa-Luoto on ystävällisesti lahjoittanut marraskuun lopulla 1999 Tampereen seudun sukututkimusseuralle yli 40 kirjaa isoisänsä Yrjö Raevuoren jäämistöstä. Tämä huomattavan suuri lahjoitus on merkittävä lisä seuran toistaiseksi vielä varsin vaatimattomaan kirjastoon, jossa on vasta noin 400 teosta.

Nallinmaa-Luodon arvokas lahja sisältää mm. seuraavat teokset: Lauri Kuusanmäki: Längelmäveden seudun taloja; Yrjö Raevuori: Nakkilan Suomiset; Yrjö Raevuori: Laukon omistajia ja vaiheita; Poppius – Raevuori: Finnen suku; Kaarlo Jäntere: Porin triviaalikoulun oppilasluettelot; Kirsti Arajärvi: Vesilahden historia; Kirsti Arajärvi: Messukylän – Teiskon – Aitolahden historia; Gunnar Sivén: Suomalainen sukuhakemisto; Eino Jutikkala: Sääksmäen pitäjän historia; Poppius – Ruuth – Teittinen: Juvan historia I; Jaakkola – Kaukovalta – Sorila: Pirkkalan historia.

Tampereen seudun sukututkimusseura kiittää Raimo Heikkilää ja Terhi Nallinmaa-Luotoa sekä kaikkia muitakin, jotka ovat lahjoittaneet kirjoja ja tutkimuksiaan seuran kirjastoon.

Seura ottaa edelleenkin kiitollisena vastaan kirjalahjoituksia ja sukututkimuksia.

Kirsti Vimpari

Kummiluettelo tietolähteenä

Olin etsinyt useasti viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana Matti Matinpoika Kyönän *22.08.1669 Mouhijärven Hermalasta toisen vaimon syntyperää.

Matti Matinpoika Kyönä avioitui ensimmäisen kerran noin vuonna 1692 Valpuri Jaakontyttären kanssa. Vaimo kuoli 17.12.1693 vain 28-vuotiaana. Joitakin vuosia leskenä oltuaan Matti solmi uuden avioliiton jokseenkin tarkalleen vuonna 1697.

Saara Olavintytär *1673 oli Matti Matinpoika Kyönän toinen vaimo. Koska itse olen tämän vaimon jälkeläinen, päätin perehtyä asiaan tarkemmin. Etsin suurin piirtein koko Satakunnan ja Hämeen historiakirjat, enkä löytänyt Saara Olavintyttären syntymä- ja vihkiaikaa. Sitten muistin kummiluettelot. Yleensä, jos uusi ihminen tuli oudolle paikkakunnalle, saattoivat kummit olla entiseltä kotipaikkakunnalta, varsinkin ensimmäisen lapsen ja joskus jopa toisen lapsen kummit. Saara esiintyy kummina Hermalan kylän lapsilla 1697 ja asutuksen yleisluettelossa emäntänä, joten hänet on vihitty silloin.

Matti Matinpoika Kyönälle ja Saara Olavintyttärelle syntyi lapsi Matti *20.02.1699 Mouhijärvellä. Selailtuani Mouhijärven kummiluetteloa löytyi Matin kummiksi mm. Heikki Olavinpoika Vakkalasta. Tiesin, että Vesilahdellakin on sen niminen kylä, joten otin esille Vesilahden vanhimman rippikirjan, joka on onneksi säilynyt.

Rippikirjasta havaitsin, että Vakkalan Sisto-nimisessä talossa oli isäntänä Olavi Erkinpoika Sisto +1688–1694 ja emäntänä Briitta. Rippikirjasta käy myös ilmi talon poika Heikki ja tytär Saara, josta tuli myöhemmin Matti Matinpoika Kyönän toinen vaimo.

Olavi Erkinpoika Siston vanhemmat olivat Erkki Sikstuksenpoika Sisto ja Valpuri Erkintytär. Erkki Sikstuksenpoika Siston vanhemmat olivat Sikstus Olavinpoika Sisto ja Marketta Heikintytär. Sikstus Olavinpoika Sisto oli ensin sotilas, sitten korpraali ja lopulta ratsastaja. Vuonna 1625 Sisto oli myös kestikievari. Sikstus Olavinpoika Siston isä oli Olavi Sikstuksenpoika Sisto.

Kyönän emäntänä Saara ehti olla vain lyhyen aikaa, sillä hän kuoli 3.3.1717 Mouhijärvellä. Pappi on merkinnyt tällöin kuolleiden luetteloon havaintonsa Saarasta: "Erinomaisen siisti ja tuhti emäntä" (Ulla Koskisen suomennos).

Matti Matinpoika Kyönä ehti avioitua vielä kolmannen kerran 1717 Mouhijärvellä Valpuri Johanintytär Isotalon kanssa. Valpuri Johanintytär Isotalo oli kotoisin Suodenniemen Märkätaipaleelta.

Näyte kummiluettelosta.

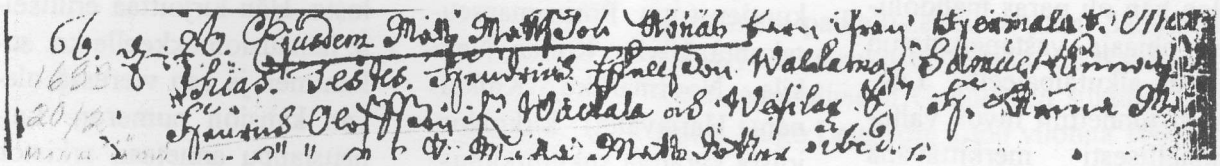

Dipl. ins. Pekka Aakula
sukututkimuksen opettaja
Satakunnan Sukututkimusseuran
varapuheenjohtaja

Hugo Lagströmin arkisto

Satakunnan Sukututkimusseuran hallussa on paikallisesti hyvin merkittävä sukututkimuskokoelma – niin sanottu Lagströmin arkisto. Sen keräämiseen käytti lehtori Hugo Lagström vuosikymmenet kaiken vapaa-aikansa. Hänen ahkeruutensa ansiosta meillä on nyt käytössä laaja Porin ja sen ympäristökunnat käsittävä sukututkimuskokoelma.

Satakunnan Sukututkimusseuran varsinaisena isänä voidaan pitää fil. maisteri Hugo Lagströmiä. Hän suoritti varsinaisen päivätyönsä Porin ruotsalaisen yhteiskoulun lehtorina. Kaiken vapaa-aikansa hän kuitenkin omisti sukututkimukselle, ja juuri Lagströmin aloitteesta kutsuttiin koolle Satakunnan Sukututkimusseuran perustava kokous.

Hugo Lagström oli aikanaan tutustunut mm. Pietarsaaren ja Suomen Sukututkimusseuran toimintaan. Näin ollen hän oli paras mahdollinen ohjaaja vastaperustetun seuran alkutaipaleella. Lagström tunnettiin myös valtakunnallisesti merkittävänä sukututkijana. Hän toimi mm. Suomen Sukututkimusseuran tutkijajäsenenä.

Maisteri Lagström kuoli kuitenkin jo vuonna 1967. Se oli seuralle suuri menetys. Hänen tietonsa ja taitonsa sekä avuliaisuutensa muistetaan yhä vielä yli 30 vuotta hänen kuolemansa jälkeen. Lagströmin monikymmenvuotisen työn tulokset – erilaiset sukututkimukset ja -selvitykset – saatiin lahjoitusten turvin ostetuksi perikunnalta Satakunnan Sukututkimusseuralle.

Arkistossa tietoja yli 5500 suvusta

Lagströmin arkisto on nykyisin Satakunnan Maakuntakirjastossa. Sen käyttöoikeus on ainoastaan Satakunnan Sukututkimusseuran jäsenillä, jotka kuukausikokousten yhteydessä innolla etsivät sieltä täydennystä omiin sukututkimuksiinsa.

Arkistossa on mm. Porin kaupungin ja sen ympäristökuntien (mm. Porin maaseurakunta, Ulvila, Kullaa, Nakkila, Noormarkku, Kiukainen, Harjavalta) kirkonkirjoista kerättyä sukututkimusaineistoa. Lagström on myös ansiokkaasti pyrkinyt liittämään eri sukuja toisiinsa runsailla viittauksilla. Tämän vuoksi arkistosta saattaa hetkessä löytää 'suuren määrän' omia esivanhempiaan ja heidän jälkeläisiään.

Vuoden 1998 keväällä tallensin arkiston sisältämien sukujen nimet atk:lle tietokantaan "Hugo". Siihen tuli yli 5500 suvun nimet. Lisäksi jokaisen suvun kohdalle tuli ko. suvun sisältävien muiden sukujen nimet. Pitkällä aikavälillä on suunnitelmissa tallentaa Lagströmin arkiston koko sukututkimusaineisto atk:lle. Tällöin tiedot olisivat helposti käytettävässä muodossa vaikkapa Internetin välityksellä.

Uudistettu lainaus- ja tutkimustapa

Lainausmenettely on nykyisin seuraava: Sukututkija etsii tutkittavan suvun nimen kokoustilassa olevasta aakkosellisesta sukunimiluettelosta. Hän kirjoittaa erillisellé lainauslomakkeelle ko. sukunimen ja sen vieressä olevan kansion numeron. Lainauslappu annetaan arkiston virkailijalle, joka antaa ko.

aineiston tutkijalle. Kun aineisto on tutkittu tai kopioitu, palautetaan se takaisin virkailijalle. Kotiin vietäväksi aineistoa ei lainata.

Lagströmin arkiston aineisto on ruotsinkielinen. Se sisältää kuitenkin pääasiassa nimiä ja numeroita, joten arkiston käyttö ei edellytä varsinaista ruotsin kielen taitoa.

Hugo Lagströmin muistiinpanoja Arctopolitanus-suvusta.

Satakunnan Sukututkimusseuran ystävällisen lahjoituksen ansiosta Hugo Lagströmin kokoelmien arkistoluettelo on saatu seuramme kirjastoon.

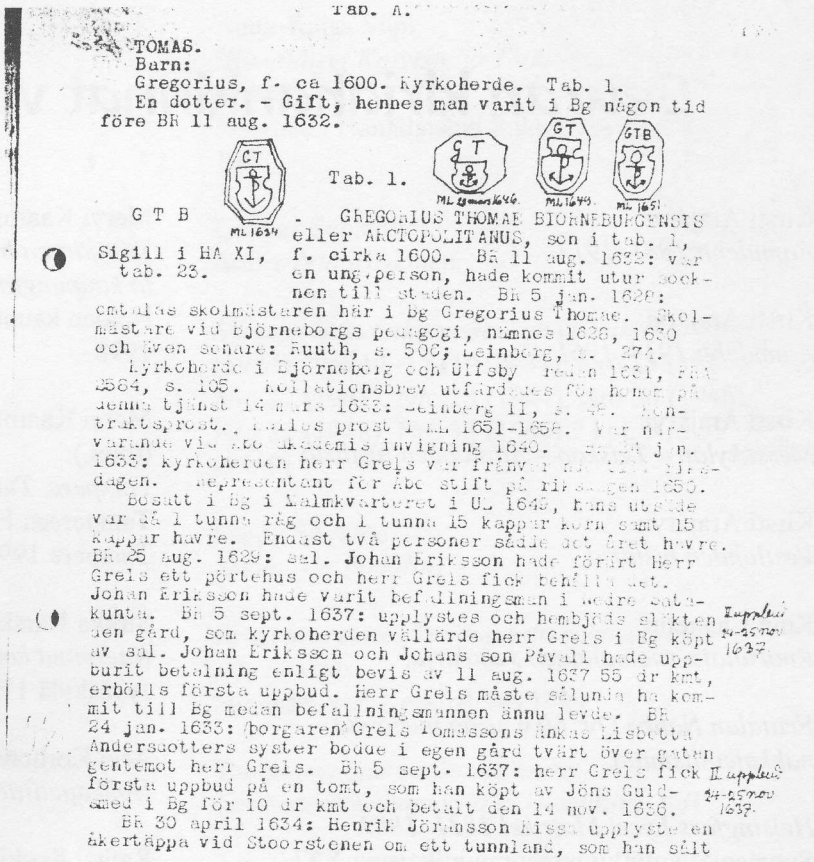

Tab. A.

TOMAS.
Barn:
Gregorius, f. ca 1600. Kyrkoherde. Tab. 1.
En dotter. - Gift, hennes man varit i Bg någon tid före BR 11 aug. 1632.

Tab. 1.

G T B

Sigill i HA XI, tab. 23.

GREGORIUS THOMAE BIORNEBURGENSIS eller ARCTOPOLITANUS, son i tab. 1, f. cirka 1600. BR 11 aug. 1632: var en ung person, hade kommit utur socknen till staden. BR 5 jan. 1628: omtalas skolmästaren här i Bg Gregorius Thomae. Skolmästare vid Björneborgs pedagogi, nämnes 1636, 1630 och även senare: Ruuth, s. 500; Leinberg, s. 274.

Kyrkoherde i Björneborg och Ulfsby redan 1631, FRA 3584, s. 165. Kollationsbrev utfärdades för honom på denna tjänst 14 mars 1632: Leinberg II, s. 45. Kontraktsprost. Furlos prost i NL 1651-1658. Var närvarande vid Åbo akademis invigning 1640. Den 24 jun. 1633: kyrkoherden herr Grels var frånvar[illegible] dagen. Representant för Åbo stift på riksdagen 1650.

Bosatt i Bg i Malmkvarteret i UL 1645, hans utsäde var då 1 tunna råg och 1 tunna 15 kappar korn samt 15 kappar havre. Endast två personer sådde det året havre. BR 25 aug. 1629: sal. Johan Eriksson hade förärt herr Grels ett pörtehus och herr Grels fick behålla det. Johan Eriksson hade varit befallningsman i nedre Satakunta. BR 5 sept. 1637: upplystes och hembjöds slekten en gård, som kyrkoherden vällärde herr Grels i Bg köpt av sal. Johan Eriksson och Johans son Påvall hade uppburit betalning enligt bevis av 11 aug. 1637 55 dr kmt, erhölls första uppbud. Herr Grels måste sålunda ha kommit till Bg medan befallningsmannen ännu levde. BR 24 jan. 1633: borgaren Grels Tomassons änkas Lisbetta Andersdotters syster bodde i egen gård tvärt över gatan gentemot herr Grels. BR 5 sept. 1637: herr Grels fick första uppbud på en tomt, som han köpt av Jöns Guldsmed i Bg för 10 dr kmt och betalt den 14 nov. 1636.

BR 30 april 1634: Henrik Jöransson Kiss[illegible] upplyste en åkertäppa vid Stoorstenen om ett tunnland, som han sålt

Filosofian maisteri Hugo Bernhard Lagström (1894–1967)

Hugo Lagström syntyi Pietarsaaressa 11.9.1894. Hän tuli ylioppilaaksi 1914. Valmistuttuaan filosofian kandidaatiksi hän toimi jonkin aikaa sosiaaliministeriön virkamiehenä ja valitsi sitten opettajan uran. Hän toimi vuosina 1920–1960 Porin ruotsalaisen yhteiskoulun lehtorina. Filosofian maisterin arvon hän sai vuonna 1930. Eläkkeelle Lagström jäi opettajantoimestaan vuonna 1960. Hän julkaisi monissa paikallislehdissä (mm. Satakunnan Kansa) useita sukuselvityksiä. Lisäksi hän kirjoitti säännöllisesti Genokseen sukututkimuksiaan. Hugo Lagström kuoli vuonna 1967.

Seuran kirjahankinnat vuonna 1999

Kirsti Arajärvi:
Aamulehti 1881–1914.

Kirsti Arajärvi:
Aamulehti 1914–1961.

Kirsti Arajärvi:
Messukylän – Teiskon – Aitolahden historia.

Kirsti Arajärvi:
Vesilahden historia.

Knut Cannelin:
Ruotsalais–suomalainen sanakirja.

Friitalan Nahka Oy: 60 v. uraa uurtavaa nahkateollisuutta.

Helsingfors Lycei Matrikel 1831–1889.
Suomen Sukututkimusseuran julkaisuja XXI.
Helsinki 1953.

Helsingin Suomalainen Normaalilyseo 1917–1918.
Helsinki 1918.

Jaakkola – Kaukovalta – Sorila:
Pirkkalan historia.

Emil Jalava:
Liber scholae Aboensis.

Isak Julin:
Tampereen kaupungin v. 1917 muistoistunto.

Eino Jutikkala:
Suomen talonpoika kautta aikojen.

Eino Jutikkala:
Sääksmäen pitäjän historia.

Kaarlo Jäntere:
Porin triviaalikoulun oppilasluettelot.

Pentti Kalliovalkama (toim.):
Wanaeus-suku. Joululehti a. D. 1998.
Wanaeus Suku ry. Mänttä 1998.

Mervi Kaarninen:
Tottijärven historia 1689–1998. Torpparipitäjästä kaupunginosaksi.
Nokian kaupunki, Nokian seurakunta. Jyväskylä 1998.

Mervi Kaarninen – Marjo-Riitta Saloniemi (toim.):
Tampere. Tutkimuksia ja kuvauksia X.
Tampereen Historiallisen Seuran julkaisuja XV.
Tampere 1995.

Sirkka Karskela:
Kadonnut kotikylä.
Jyväskylä 1988.

Arvi Korhonen:
Hakkapeliittain historia I–II.

Rafael Koskimies:
Emil Aaltonen: Henkilökuva.

Lauri Kuusanmäki:
Längelmäveden seudun taloja.

Liisa Laaksonen (koonnut):
Vesilahti. Rippikirjat 1809–1831. Vuosina 1809–1831 syntyneet torpparien lapset.

Liisa Laaksonen (koonnut):
Vesilahti. Rippikirjat 1809–1831. Vuosina 1809–1831 syntyneet tilattomien lapset.

Liber Scholae Wasensis 1722–1830.
Suomen Sukututkimusseuran julkaisuja XVIII.
Helsinki 1947.

Matriculum Gymnasii Borgoensis 1725–1809.
Suomen Sukututkimusseuran julkaisuja XVII.
Helsinki 1946.

Terhi Nallinmaa-Luoto:
Ylioppilaat turkulaisten asianajajina.

Terhi Nallinmaa-Luoto:
Ylioppilaitten ja kaupunkilaisten suhteet.

Erkki K. Osmonsalo:
Suomen valloitus 1808.

Matti Pakkanen:
Kehron kylähistoria.
Toijala 1997, 1998.

Poppius – Raevuori:
Finnen suku.

Poppius – Raevuori:
Jämsäläinen suku.

Poppius –Ruuth – Teittinen:
Juvan historia I.

Yrjö Raevuori:
Fredrik Björkqvist.

Yrjö Raevuori:
Laukon omistajia ja vaiheita.

Yrjö Raevuori:
Laukon omistajia ja vaiheita.
Toinen, täydennetty painos.

Yrjö Raevuori:
Nakkilan Suomiset.

Yrjö Raevuori:
Neljännesvuosisata linja-autoliikennettä.

Raine Raitio:
Kansansoittajat, -soittimet ja kansanlaulut.
Tampereen yliopiston Kansanperinteen laitoksen julkaisuja 28. Tampere 1998.

Anders Ramsay:
Från barnaår till silverhår. I–II.

Pentti Renvall:
Kuninkaan miehiä ja kapinoitsijoita.

R. Rosen:
Liber scholae Helsingforsensis.

Rafael Saartio:
Hollolan kirkko kuvissa.

Väinö Seppä:
Vöyrin sotakoulu 1918.

Gunnar Sivén:
Suomalainen sukuhakemisto.

Skrift och Communion Boock uprättad anno 1734. Ikaalisten vanhimman rippikirjan selväkielistetty versio.
Suur-Ikaalisten Sukututkijat ry. Ikaalinen 1998.

Anna-Kaisa Siipi:
Hämäläiset Koivistolla 1500-luvulta 1900-luvun alkuun.
Koiviston Hämäläisten Sukuseura ry. Vantaa 1998.

Gunnar Suolahti:
Nuori Yrjö Koskinen.

Suomen Sukututkimusseuran vuosikirjat: Nro 11 (1927), Nro 14–15 (1930–31), Nro 25 (1941), Nro 27 (1943), Nro 28 (1944), Nro 30 (1946), Nro 32 (1948), Nro 38 (1965) 2 kpl, Nro 39 (1969)

Seppo Suvanto:
Knaapista Populiin.

Suvut seuroissa. Tutkimuksia sukuseurojen toiminnasta.
Sukuseurojen Keskusliitto 1999.

Tampereen historiallinen seura:
Tampereen tutkimuksia ja kuvauksia. I–IV.

Anna Tervo – Olavi Tervo (toim.):
Esipolvihakemisto I – Kainuu.
Oulun Sukututkimusseuran julkaisuja 21. Oulu 1998.

Turun suomalainen yliopisto:
Julkaisuja.

Tyrnävän seurakunnan rippikirja 1709–1714.
Oulun Sukututkimusseuran julkaisuja 22. Oulu 1999.

Olavi Wanne:
Vaasan lukio. Lukiolaiselämäkerrat 1844–72.
Suomen Sukututkimusseuran julkaisuja XXIV. Jyväskylä 1963.

Kaarlo Wirilander:
Suomen armeijan upseeristo ja aliupseeristo 1718–1810.

Teuvo Virtanen:
Suomen ensimmäinen työväenopisto 75 vuotta. Tampereen työväenopisto 1899–1974.
Tampere 1975.

Väinö Voionmaa:
Hämäläinen eräkausi.

Sisältö

Pekka Nuottajärvi: Puheenjohtajan palsta 1

Olavi Kallioniemi: Karkku vapaussodassa 2

Muistutukseksi sukuylpeälle tutkijalle 5

In memoriam 5

Johanna Kurela: Luonnonkaunis Mouhijärvi tutuksi 6

Helvi Murrolle seuran viiri 8

Minna Savola: Naisen valta – maalaisnaiset ja oikeuslaitos 1600-luvulla 9

Kunnianosoitus seuramme veteraanille 11

Pekka Sillanpää: Verinen taistelu Malatitzessa 12

Johanna Kurela: Seuran järjestämille kursseille runsaasti tulijoita – tietokonetaitoja sukututkijoille 16

Tampereen seudun sukututkimusseuran tietokonekurssit keväällä 2000 17

Enja Niiniviita: Rautatien rakentajan vaeltavaa elämää 18

Sisko Joensuu: Torpparin tytär ja suutarin vaimo 21

Tietokonelehdessä artikkeli sukututkimusohjelmista 21

Eino Koskinen: Nimiherjoja Finlaysonin tehtailla 22

Ari Vesola: Heureka! Kuulutko sukuuni? 24

Pirkko Laineesta uusi rahastonhoitaja 25

Uusia julkaisuja myynnissä 25

Orpanaan otetaan vastaan artikkeleita 25

Kyllikki Helenius: Finlaysonin palatsi 100-vuotias 26

Esipolvitaulukirjahanke edistyy – Jalmari Finnen Säätiöltä 3000 markan apuraha 27

Sukututkijaluettelo tekeillä – määräajan loppuun mennessä tuli n. 80 vastausta 27

Seuralle arvokkaita kirjalahjoituksia 28

Kirsti Vimpari: Kummiluettelo tietolähteenä 29

Pekka Aakula: Hugo Lagströmin arkisto 30

Seuran kirjahankinnat vuonna 1999 32